

Opinnäytetyö (YAMK)

Sosionomi YAMK

2022

Saara Salonen

**”Että nuorella on sellainen olo,
että pärjää omillaan”**

– Arviointityökalu itsenäistymistyöskentelyn tueksi

Opinnäytetyö (YAMK) | tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Sosionomi YAMK

2022 | 60 sivua

Saara Salonen

”ETTÄ NUORELLA ON SELLAINEN OLO, ETTÄ PÄRJÄÄ OMILLAAN”

- Arviointityökalu itsenäistymistyöskentelyn tueksi

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kaksinkertaistunut vuosien 1991-2020 aikana. 16-17 vuotiaiden huostassa olleiden nuorten osuus saman ikäisestä väestöstä oli vuonna 2020 2,2 %, kun vuonna 1991 se on ollut noin 0,9 %. Jälkihuollon piirissä oli vuonna 2020 yhteensä 8 133 nuorta, joista 85 % oli 18 vuotta täyttäneitä (Forsell ym. 2021, kuvio 4, 17).

Jälkihuollon tarkoituksena on turvata aiemman sijaishuollon kantavuus ja varmistaa pitkäjänteisellä tavalla, ettei nuori syrjäydy. Jälkihuollon on pyrittävä auttamaan sijaishuollosta itsenäistynyttä nuorta samalla tavalla, kuin perheestä itsenäistyvää nuorta tukevat tämän vanhemmat. (HE 252/2006.)

Kehittämishanke toteutettiin perusturvakuntayhtymä Akselissa, lapsiperheiden sosiaalipalveluiden yksikössä ja sen tarkoituksena oli kartoittaa Turun seudun lastensuojelun sijaishuollon yksiköiden ohjaajien, sekä sijaishuollosta itsenäistyvien ja jo itsenäistyneiden nuorten kokemuksia itsenäistymistyöskentelystä. Kokemuksia kerättiin Webropol-kyselyiden avulla ja tulosten perusteella työstettiin arviointityökalu itsenäistymistyöskentelyn tueksi.

Asiasanat:

Elämänhallinta, itsenäistyminen, jälkihuolto, sijaishuolto

Master'S Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Master of social services

2022 | 60 pages

Saara Salonen

“THAT THE TEEN BECOMING INDEPENDENT FEELS LIKE THEY CAN MAKE IT ON THEIR OWN”

- An evaluation tool to support work towards independence

The number of children in foster care has doubled during the years 1991-2020. The number of children in foster care in the age group of 16-17 compared to other children of the same age group was 2,2% in 2020, when in 1991 it was 0,9%. In 2020 the number of children in aftercare was 8 133, of which 85% had turned 18 (Forsell et al. figure 4, 17).

The purpose of aftercare is to secure the results achieved in foster care and to make sure in a long-term way that the child doesn't become marginalized. Aftercare is supposed to help a child becoming independent from foster care in the same way a parent would help their child who is becoming independent. (HE 252/2006.)

This development project was done at perusturvakuntayhtymä Akseli, in the unit of social services for families with children and the purpose of it was to map the experiences about independence work done in foster care from the counselors working in foster care in the Turku area and from the children who had already become independent from foster care or were on their way to becoming independent. The experiences were collected via Webropol-surveys and with the results from those a tool for evaluating the independence work done in foster care was developed.

Keywords:

Life management, becoming independent, after care, foster care

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Kehittämishankkeen toimintaympäristö ja tavoitteet	8
2.1 Kehittämishankkeen toimintaympäristö ja kohdeorganisaatio	8
2.2 Kehittämishankkeen tausta ja tarve	9
2.3 Kehittämishankkeen tavoite, tarkoitus ja tehtävä	10
3 Lastensuojelun sijaishuolto Suomessa	12
3.1 Lastensuojeluprosessi	12
3.2 Lastensuojelun sijaishuolto tilastoina	16
4 Nuoren itsenäistyminen	20
4.1 Itsenäistyminen ja aikuisuus	20
4.2 Osallisuus osana itsenäistymistä	21
4.3 Elämänhallinta ja itsenäistyminen	23
4.4 Sijaishuollosta itsenäistyminen	24
5 Kehittämismenetelmät ja hankkeen eteneminen	27
5.1 Kehittämishankkeen tunnuspiirteet ja vaiheet	27
5.2 Kehittämishankkeen eteneminen	27
5.3 Kehittämishankkeen aikataulu	28
5.4 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät	29
6 Kyselyiden tulokset	32
6.1 Sijaishuoltoyksiköiden ohjaajien kysely	32
6.2 Nuorten kysely	33
6.3 Yhteenveto tuloksista	34
7 Itsenäistymistyöskentelyn arviointityökalu	35
7.1 Arviointityökalun laatiminen	35
7.2 Arviointityökalun sisältö	37
8 Lopuksi	38

8.1 Kehittämishankkeen arviointi	38
8.2 Eettisyys ja luotettavuus, sekä riskit	38
8.3 Pohdinta	39
Lähteet	41

Liitteet

Liite 1. Saatekirje ohjaajille.

Liite 2. Kysely ohjaajille.

Liite 3. Kysely nuorille.

Liite 4. Itsenäistymistyöskentelyn arviointityökalu.

Kuvat

Kuva 1. Arviointityökalun saatepuhesivu.	36
--	----

Kuviot

Kuvio 1. Perusturvakuntayhtymä Akselin organisaatiokaavio.

(Perusturvakuntayhtymä Akseli 2021.) 8

Kuvio 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä heistä

huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2020. Forsell

ym. 2021. 17

Kuvio 3. Vuoden aikana huostassa olleet lapset (lapsen ikä 31.12.)

suhteutettuna vastaavan ikäiseen väestöön vuosina 1991–2020, %. Forsell ym.

2021. 18

Kuvio 4. Kehittämishankkeen aikataulu.

29

1 Johdanto

Kodin ulkopuolelle on tälläkin hetkellä sijoitettuna tuhansia lapsia ja nuoria. Tutkimusten mukaan sijoitusten pituudet kuitenkin vaihtelevat ja eniten on lyhyitä, 1-3 vuoden pituisia sijoituksia ja pitkiä, useita vuosia kestäviä sijoituksia. Usein pidempään sijoitettuna ollut lapsi myös itsenäistyy sijaishuollosta.

Lastensuojelun sijaishuollon toteuttama itsenäistymistyöskentely koskettaa siis kohtuullisen suurta osaa sijaishuollon piirissä olevista nuorista. Kun verrataan sijaishuollosta tai kotoa itsenäistyviä nuoria keskenään, eroavat arkielämän taidot kuitenkin usein merkittävästi toisistaan. Tätä tukee Huotarinen (2010) tekemä tutkimus lastensuojelun jälkihuollosta nuoren itsenäistymisen tukijana. Lastensuojelun jälkihuollon tulisi olla suunnitelmallisesti toteutettua, lapsen edun mukaista ja lapsen tai nuoren mielipiteet ja omat toiveet tulisi huomioida.

Itsenäistymistyöskentelyä tukemaan on tehty useita oppaita, esimerkiksi opinnäytetöiden muodossa, mutta itsenäistymistyöskentelyn arviointia tukevia työkaluja ei ole ja tämä saattaa johtaa siihen, että nuoren itsenäistyessä sijaishuollosta huomataan liian myöhään, ettei nuorella ole arkipäivän elämässä tarvittavia taitoja, sillä työskentelyä ei ole suunniteltu ja seurattu riittävän tiiviisti.

Kehittämishanke toteutettiin perusturvakuntayhtymä Akselissa, lapsiperheiden sosiaalipalveluiden yksikössä. Kehittämishankkeen tarkoituksena oli kartoittaa Turun seudun lastensuojelun sijaishuollon yksiköiden ohjaajien, sekä sijaishuollosta itsenäistyvien ja jo itsenäistyneiden nuorten kokemuksia itsenäistymistyöskentelystä. Lastensuojelun sijaishuollon itsenäistymistyöskentelyyn liittyen on tehty jonkin verran kehittämishankkeita, mutta niiden tuotoksena on usein ollut itsenäistymistyöskentelyn työkirja, ei niinkään sen arviointiin keskittyvä työväline. Tavoitteena tässä kehittämishankkeessa oli tuoda itsenäistymistyöskentelyä ja erityisesti sen arviointia näkyvämmäksi ja tuottaa arviointia tukeva työkalu.

Tämä raportti kuvaa kehittämishankkeen etenemistä, tuloksia ja tuotosta. Raportin alussa kuvataan kehittämishankkeen toimintaympäristö, tavoite ja

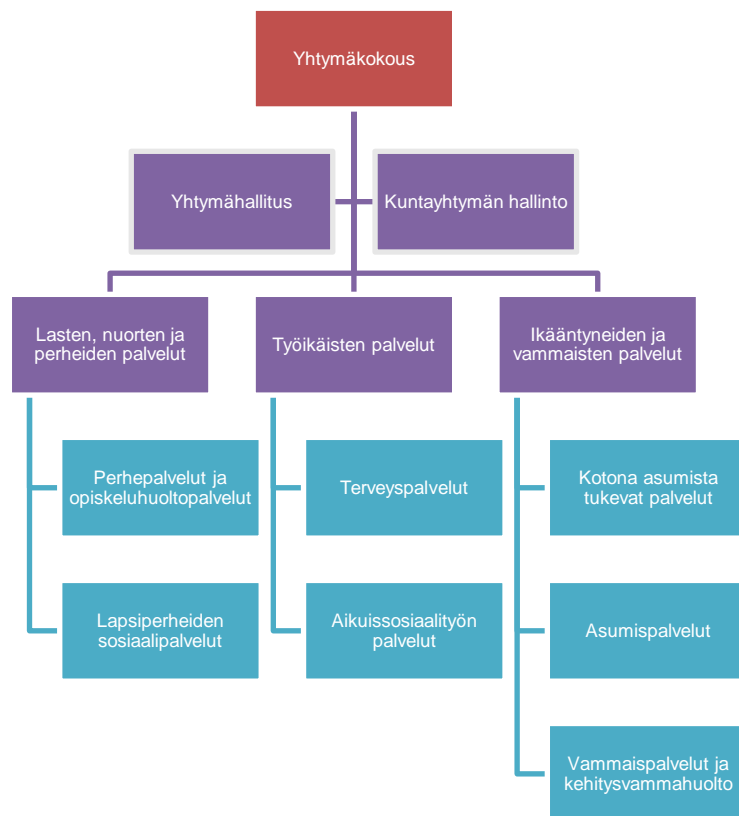
tarkoitus, sekä kehittämistehtävä. Tämän jälkeen avataan lastensuojelun sijaishuoltoa Suomessa sekä lain asettamien säädösten että tilastojen avulla ja nuoren itsenäistymiseen liittyvää tietoperustaa. Tietoperustan jälkeen kuvataan kehittämishankkeen kehittämismenetelmiä ja etenemistä. Kehittämishankkeen tiedonkeruumenetelmänä käytettyjen kyselyiden tulokset esitellään luvussa kuusi, jonka jälkeen esitellään kehittämishankkeen tuotos ja sen sisältö. Lopuksi arvioidaan kehittämishankkeen onnistumista ja toteutusta, sen luotettavuutta ja eettisyyttä, sekä siihen liittyneitä riskejä.

2 Kehittämishankkeen toimintaympäristö ja tavoitteet

2.1 Kehittämishankkeen toimintaympäristö ja kohdeorganisaatio

Kehittämishankkeen kohdeorganisaatio oli perusturvakuntayhtymä Akseli ja toimintaympäristö lapsiperheiden sosiaalipalveluiden yksikkö.

Perusturvakuntayhtymä Akseli on Maskun, Nousiaisen ja Mynämäen muodostama kuntayhtymä, joka on perustettu vuonna 2010. Kuntayhtymä tuottaa kaikkien kolmen kunnan asukkaiden sosiaali- ja terveyspalvelut. Kuntayhtymän organisaatiomuutos tuli voimaan vuoden 2021 alussa, jolloin lasten, nuorten ja perheiden palvelut jakoutuivat perhepalveluihin ja lapsiperheiden sosiaalipalveluihin (Perusturvakuntayhtymä Akseli 2021). Alla kuntayhtymän organisaatiokaavio.

Kuvio 1. Perusturvakuntayhtymä Akselin organisaatiokaavio.
(Perusturvakuntayhtymä Akseli 2021.)

Lapsiperheiden sosiaalipalveluiden yksikkö sijaitsee Maskussa.

Henkilökuntarakenne on:

- 5 lastensuojelun sosiaalityöntekijää
- 2 arviointitiimin sosiaalityöntekijää
- 3 sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden sosiaalityöntekijää
- 4 perheohjaajaa
- 3 sosiaaliohjaajaa
- 1 johtava sosiaalityöntekijä

Lapsiperheiden sosiaalipalveluiden lähiesihenkilönä toimii johtava sosiaalityöntekijä. Lapsiperheiden sosiaalipalvelut tuottaa perheille sekä sosiaalihuoltolain, että lastensuojelulain mukaisia palveluita.

2.2 Kehittämishankkeen tausta ja tarve

Lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyminen on usein haastavampaa, kuin perheestä itsenäistyminen. Britner ym. (2014, 342) toteavat julkaisussaan, että sijaishuollosta itsenäistyvällä nuorella on usein enemmän haasteita itsenäistymisprosessin aikana, sillä häneltä puuttuu samanlainen tuki, joka on perheestä itsenäistyvällä nuorella. Sijaishuollosta itsenäistymiseen liittyy runsaasti riskitekijöitä, kuten runsas päihteidenkäyttö, syrjäytyminen ja opintojen kesken jättäminen. Lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyvillä jälkihuoltoon siirtyvillä nuorilla onkin muita nuoria suurempia riskiä joutua asunnottomaksi (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 17).

Sillä, onko sijaishuoltoyksikön tarjoama itsenäistyöskentely aloitettu riittävän ajoissa ja onko se selkeästi rakenteellista ja nuoren kanssa yhdessä suunniteltua, on iso merkitys siinä, miten nuoren itsenäistyminen onnistuu. Scannapieco ym. (2007, 433-437) toteavat julkaisussaan, että työntekijä, esimerkiksi omaohjaaja tai sosiaalityöntekijä, joka ymmärtää, että

itsenäistymistyöskentelyn tulisi olla kohdennettua ja asiakaslähtöistä, voi parhaiten rohkaista ja ohjata nuorta itsenäiseen elämään.

Kehittämishankkeen tarve nousi esiin kohdeorganisaation lasten, nuorten ja perheiden sekä aikuissosiaalityön palvelualuejohtajan toimesta.

Kohdeorganisaatioon oli aiemmin toteutettu kehittämishanke, jonka avulla mallinnettiin lastensuojelun sijaishuollon jälkihuollon asiakasprosessia.

Palvelualuejohtajan toiveena oli, että tämänhetkisen kehittämishankkeen avulla lastensuojelun sijaishuollon itsenäistymistyöskentelyn suunnittelu ja sen arviointi muuttuisi näkyvämmäksi ja sille olisi selkeät raamit.

Itsenäistymistyöskentelyllä on merkittävä vaikutus sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren elämään, joten kehittämishankkeen aihe oli ajankohtainen ja työelämlähtöisyyden lisäksi myös asiakaslähtöinen. Aiheeseen liittyen on tehty kehittämishankkeita, joiden tuotokset ovat pääasiassa olleet itsenäistymistyöskentelyä tukevia työvälineitä, kuten itsenäistyvän nuoren oppaita, mutta itsenäistymistyön arviointiin ja seurantaan käytettäviä työvälineitä ei ole juuri ollenkaan.

2.3 Kehittämishankkeen tavoite, tarkoitus ja tehtävä

Kehittämishankkeen aihe liittyi lastensuojelun sijaishuollon käytännön asiakastyöhön, joka tässä tapauksessa oli sijaishuollon itsenäistymistyöskentely ja sen arviointi. Kehittämistehtävät hankkeessa olivat:

1. Selvittää miten sijaishuollon itsenäistymistyöskentelyä voisi kehittää.
2. Tuottaa itsenäistymistyöskentelyn ja sen arvioinnin tueksi tarvittava materiaali sosiaalityöntekijöille ja sijaishuoltoyksiköille.

Kehittämishankkeen tarkoituksena oli kartoittaa lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneiden ja itsenäistyvien nuorten kokemuksia sijaishuoltoyksiköiden tarjoamasta itsenäistymistyöskentelystä. Nuorten kokemusten lisäksi kartoitettiin myös millaista itsenäistymistyöskentelyä lastensuojelun sijaishuoltoyksiköt Turun seudulla tarjoavat. Aineistot kerättiin sähköisillä kyselyillä.

Kehittämishankkeen tavoitteena oli saadun aineiston perusteella tuottaa itsenäistymistyöskentely arviointia ja seurantaan tukeva työkalu, jota sijaishuoltoyksikön ohjaajat voivat käyttää yhdessä nuoren kanssa ja jonka avulla nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi seurata itsenäistymistyöskentelyn etenemistä esimerkiksi asiakassuunnitelmapalaverien yhteydessä.

3 Lastensuojelun sijaishuolto Suomessa

3.1 Lastensuojeluprosessi

Lastensuojelu on lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, joka toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma, sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia.

Tarvittaessa lapsen ikätasoinen kasvu ja kehitys turvataan lastensuojelun sijaishuollon avulla. Lastensuojelua on myös jälkihuolto. Lastensuojelun lisäksi sosiaalihuollosta vastaavalla kunnalla on velvollisuus järjestää ennaltaehkäisevää lastensuojelua, silloin kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakas. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota järjestetään esimerkiksi kouluissa, nuorisotyössä ja päivähoidossa.

Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen tai nuoren ikätasoinen kasvu, kehitys ja hyvinvointi. (LSL 417/2007, 3§ & 4§.)

Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen tai nuoren edun toteutuminen ja arvioitava, miten eri toimenpiteet ja ratkaisut vaikuttavat lapsen tai nuoren hyvinvointiin. Yksi lastensuojelun tavoitteista on puuttua riittävän varhain perheen ongelmiin, jotka voivat aiheutua taloudellisista ongelmista tai päihdeongelmista. Tätä kutsutaan varhaisen puuttumisen periaatteeksi. Lastensuojelun on ensisijaisesti perustuttava vapaaehtoisuuteen, jolloin mahdollistuu yhteistyö perheen ja lapsen tai nuoren kanssa. Tällöin tulee ottaa huomioon myös perheen ja lapsen tai nuoren toiveet ja mielipiteet, kun pohditaan miten palvelut tai tukitoimet tulisi järjestää. Kyseisiä tukitoimia ja palveluita järjestetään pääasiassa kuntien määrärahojen puitteissa. Kun tavoitteena on ennaltaehkäistä perheen ja lapsen tai nuoren ongelmia ja puuttua niihin riittävän varhaisessa vaiheessa, ei ole samantekevää mihin, miten ja missä laajuudessa määrärahoja käytetään, vaan kunnalla on velvollisuus näiden määrärahojen puitteissa järjestää perheelle ja lapselle tai nuorelle heidän tarpeidensa mukaisia tukitoimia ja palveluita. (Räty 2007, 21-22.)

Lastensuojelun asiakkaalle on aina nimettävä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (LSL 417/2007, 13§). Kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu yliopisto-opintoja sosiaalityössä (Räty 2007, 55). Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on kokonaisvastuu lapsen asioiden hoidosta ja hänellä on keskeinen rooli lapsen edun toteutumisen valvojana. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on velvollisuus myös valvoa, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet ja että hänen äänensä ja mielipiteensä tulee kuulluksi. (Saastamoinen 2010, 74.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu muun muassa lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, edunvalvojan hakeminen lapselle, mikäli se on tarpeen, vastaanottaa pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi, lastensuojeluilmoituksen vastaanottaminen, lapsen tapaaminen henkilökohtaisesti, asiakassuunnitelman laatiminen ja tarkastaminen, asiakkaan kanssa pidettävät neuvottelut ja jälkihuollon järjestämisestä vastaaminen. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää muun muassa seuraavista asioista: päätökset avohuollon tukitoimista, päätös kiireellisestä sijoituksesta ja päätökset jälkihuollosta. Lapsen ollessa sijaishuollossa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee muun muassa arvioida huostaanoton jatkamisen edellytyksiä, päättää huostaan otetun lapsen sijoituspaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja tukea lapsen ja lapselle läheisten ihmisten yhteydenpitoa. (Saastamoinen 2010, 75-79.)

Sosiaalihuollosta vastaavalla kunnalla on velvollisuus ryhtyä avohuollon tukitoimiin heti, kun lapsen tai perheen tilanne sitä vaatii. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on tukea lapsen tai nuoren myönteistä kehitystä, sekä tukea vanhempien, huoltajien, tai lapsen kasvatuksesta vastaavia henkilöiden kasvatuskyyjä ja -mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimia ovat tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen taloudellinen tai muu tukeminen, lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä muut lasta ja perhettä tukevat palvelut ja tukitoimet. Lapsi voidaan myös sijoittaa avohuollon tukitoimena. Lapsi voidaan

sijoittaa lyhytaikaisesti yksin tai vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Avohuollon sijoitukseen tarvitaan 12 vuotta täyttäneen lapsen ja hänen huoltajansa suostumus. (LSL 417/2007, 34§, 36§ & 37§.) Jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi niin vaatii, on avohuollon sijoitus purettava heti (Saastamoinen 2010, 61).

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan kiireellisesti sijoitetun, huostaan otetun tai hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksellä sijoitetun lapsen tai nuoren hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltoa voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoidon tai muulla lapsen tai nuoren tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsi tai nuori voidaan myös sijoittaa väliaikaisesti enintään kuudeksi kuukaudeksi vanhempansa tai muun huoltajansa hoidettavaksi, esimerkiksi silloin kun valmistellaan lapsen tai nuoren kotiin palaamista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen tai kun lapsen etu sitä muutoin vaatii. Lapsi voidaan sijoittaa myös vankeusrangaistustaan suorittavan tai tutkintavankeudessa olevan vanhemman hoidettavaksi vankilan perheosastolle siihen saakka, että lapsi täyttää kaksi vuotta. Alle kolmevuotiaan lapsen sijoitus voi jatkua perheosastolla, mikäli lapsen etu sitä välttämättä vaatii. (LSL 417/2007, 49§.)

Sijaishuoltopaikan valinnan on perustuttava lapsen tai nuoren etuun.

Sijaishuoltopaikkaa valittaessa tulee ottaa huomioon sijoituksen taustalla olevat tekijät, eli lapsen tai nuoren fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet. Lisäksi tulee ottaa huomioon lapsen tai nuoren sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen, hoidon jatkuminen, lapsen tai nuoren ikä ja kehitystaso, mahdolliset erityisen hoidon ja tuen tarpeet, koulunkäyntiin liittyvät tarpeet ja harrastukset. (Saastamoinen 2010, 102-103.)

Sijaishuollon päätyttyä sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuoltoa. Jälkihuoltoa on järjestettävä myös silloin, kun lapsi on ollut sijoitettuna yksin avohuollon tukitoimena ja sijoitus on kestänyt vähintään puoli vuotta. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi tai nuori on ollut lastensuojelun asiakkaana kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen.

Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 25 vuotta. Lapsen tai nuoren ollessa kodin ulkopuolelle sijoitettuna, kerää sosiaalihuollosta vastaava kunta hänelle itsenäistymisvaroja, jotka kattavat vähintään 40 % hänen tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. (LSL 417/2007, 75§ & 77§.)

Jälkihuollolla pyritään turvaamaan nuoren kotiutuminen tai itsenäistyminen. Hyvin järjestetyllä jälkihuollolla voidaan ehkäistä syrjäytymistä. (Pukkio & Hipp 2016, 9.) Jälkihuolto voidaan esittää neljän osa-alueen summana: suunnittelu, nuoren tukeminen, lähiverkoston tukeminen ja arviointi. Jälkihuollon suunnittelu voidaan aloittaa jo sijoitusvaiheessa, mutta käytännössä katsoen yksityiskohtainen suunnitelma tehdään useimmiten sijoituksen viimeisen vuoden aikana. Lapsi- tai nuori otetaan mukaan suunnitteluun ikätasoisella tavalla. Suunnittelua voidaan tehdä kolmella tasolla: huolto-, hoito ja kasvatus-, sekä jälkihuoltosuunnitelmassa. (Laaksonen 2004, 15.)

Jälkihuollon piirissä olevalle nuorelle voidaan järjestää esimerkiksi seuraavia palveluita ja tukitoimia: apua asunnon hankkimiseen, tukea koulunkäyntiin, apua tulevaisuuden suunnitteluun, tukea harrastuksiin, taloudellista tukea asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin ja ohjausta suunnitelmalliseen rahankäyttöön sekä mahdollisuus saada aikuisen tukea säännöllisesti sijoituksen jälkeen. (Pukkio & Hipp 2016, 15).

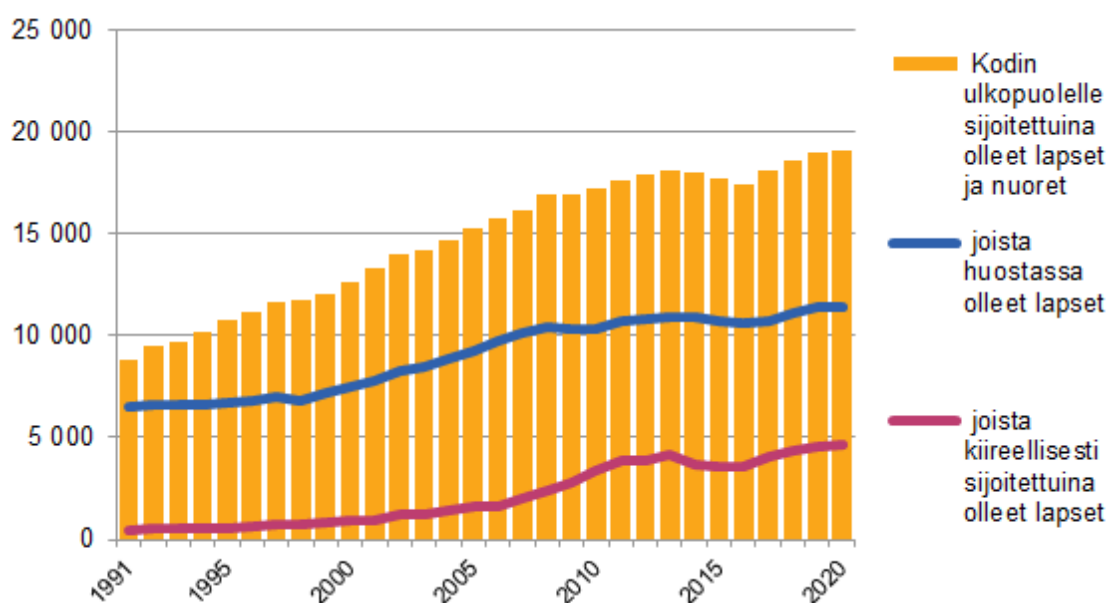
Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on velvollisuus valvoa, että nuorelle kerätyt itsenäistymisvarat käytetään tosiasiasa hänen itsenäistymistään tukeviin hankintoihin ja toimintaan. Näitä ovat esimerkiksi asunnon kalustus, opiskelua ja työpaikan saamista varten tehtävät hankinnat ja muut perustellut menot. Itsenäistymisvarojen tarkoituksena on auttaa nuorta oman itsenäisen elämän alkuun pääsemisessä. Sosiaalihuollosta vastaavalla elimellä on velvollisuus valvoa, että itsenäistymisvarat käytetään asianmukaisesti, tällöin sillä on myös oikeus päättää siitä, miten ja milloin varat nuorelle maksetaan. Lähtökohtana on kuitenkin, että itsenäistymisvarat maksetaan nuorelle, kun jälkihuolto päättyy. (Saastamoinen 2010, 131-133.) Viimeistään

itsenäistymisvarat on maksettava nuorelle, kun tämä täyttää 25 vuotta (LSL 417/2007, 77§).

3.2 Lastensuojelun sijaishuolto tilastoina

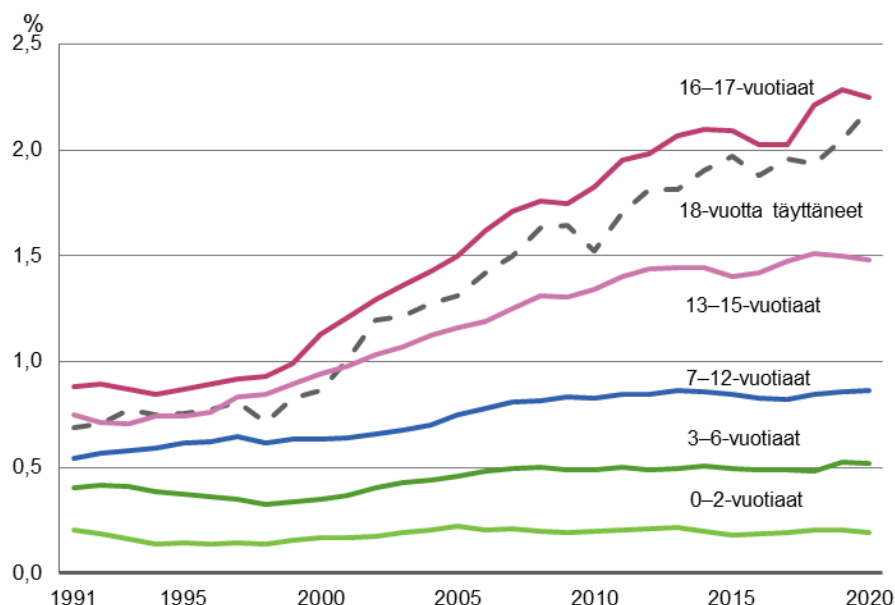
Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2019 lastensuojeluilmoitus tehtiin 85 746 lapsesta. Yhtä lasta kohden tämä tarkoittaa 1,8 ilmoitusta. Kiireellisesti sijoitettiin 4 522 lasta ja kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 18 928 lasta. Sijoitukset ammatillisiin perhekoteihin ovat kuitenkin vähentyneet, eli lapsia ja nuoria sijoitetaan yhä enemmän lastensuojelun sijaishuoltolaitoksiin. Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 52 858 lasta ja nuorta vuonna 2019. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, lastensuojelutilasto 2019.) Vuoden 2020 tilasto ei poikkea merkittävästi vuoden 2019 tilastosta koronaepidemiasta huolimatta. Avohuollon asiakkaiden määrä väheni 48 802 lapseen ja nuoreen, kiireellisesti sijoitettujen lasten ja nuorten määrä taas kasvoi kolmella prosentilla vuodesta 2019. Huostassa olevien lasten ja nuorten määrä pysyi samalla tasolla. Uusia huostaanottoja tehtiin vain 1 688. Lastensuojeluilmoitusten määrä kasvoi neljällä prosentilla. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, lastensuojelu 2020.) Vaikka luvut eivät poikkea merkittävästi vuoden 2019 luvuista, tehtyjen selvitysten perusteella voidaan todeta, että perheiden haasteet ja lastensuojelun asiakkaiden tuen tarve on kasvanut koronavuoden aikana (Eriksson ym. 2021 & Tiili ym. 2020).

Vaikka uusien huostaanottojen määrä on laskenut ja kiireellisten sijoitusten määrä vastaavasti kasvanut vuodesta 2019 vuoteen 2020, on kasvu kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrässä noussut tasaisesti vuodesta 1991 asti. Tätä kasvua havainnollistaa alla oleva kuvio. Kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi tai nuori voi olla kiireellisesti sijoitettuna, huostassa, avohuollon sijoituksella tai sijoitettuna toisen perheenjäsenen luokse.

Kuvio 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2020. Forsell ym. 2021.

Kuten kuviosta näkee, on kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kaksinkertaistunut vuodesta 1991. Kiireellisesti sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut taulukon mukaan jyrkästi ja huostassa olevien taas hieman hillitymmin. Siitä huolimatta määrä on kasvanut tuhansilla lapsilla ja nuorilla.

Kuvio 3. Vuoden aikana huostassa olleet lapset (lapsen ikä 31.12.) suhteutettuna vastaavan ikäiseen väestöön vuosina 1991–2020, %. Forsell ym. 2021.

Ylläolevasta kuviosta voidaan tarkastella huostaan otettujen lasten ja nuorten jakaumaa iän perusteella vuosien 1991-2020 välillä. Kun verrataan 16-17 vuotiaiden ja 13-15 vuotiaiden nuorten huostaanottoja, on 16-17 vuotiailla niitä lähes kaksinkertainen määrä. Vähiten huostaanottoja on 0-2 vuotiailla. Huostaanottoja puretaan harvoin ja vuonna 2020 huostaanotto päättyi 18 vuotta täyttämiseen yli 2 % saman ikäisen väestön lukumäärästä. Tämä tarkoittaa noin tuhatta nuorta. (Forsell ym. 2021, 5.)

Usein kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten tai nuorten sijoitusten pituudet vaihtelevat. Törrösen & Vauhkosen (2012, 37) vertaistutkimuksen mukaan 42 % lapsista tai nuorista oli sijoitettuna 1-3 vuotta, sekä 4-6 vuotta että 7-9 vuotta sijoitettuna olleiden osuus oli 12 % ja yli 10 vuotta sijoitettuna olleiden osuus oli 34 %. Eniten on siis sekä lyhyitä, 1-3 vuotta kestäviä sijoituksia, että hyvin pitkiä, yli 10 vuotta kestäviä sijoituksia. Kaksi suurinta ryhmää ovat siis sijaishuollossa joko hyvin lyhyen tai hyvin pitkän aikaa. Yli 10 vuotta sijaishuollon asiakkaana olleet ovat täysi-ikäistyessään viettäneet suurimman osan elämästään jossakin lastensuojelun sijaishuollon yksikössä asuen. Tällöin voidaan ajatella, että huostaanottoa ei ole ollut tarve purkaa vaan lapsen

hyvinvointi on vaatinut kodin ulkopuolella asumista. 1-3 vuotta sijaishuollon asiakkaana olleiden lasten tai nuorten tapauksessa taas tilanne kotona on voinut muuttua niin, että lapsi tai nuori on voinut palata kotiin, jolloin sijoitus on jäänyt vain muutaman vuoden pituiseksi. Toinen syy saattaa olla se, että lapsi on sijoitettu vasta 16-17 vuotiaana, jolloin hän on ehtinyt asua sijaishuollossa vain lyhyen aikaa ennen täysi-ikäisyyttä. Kuten jo kuviota 2 tarkasteltaessa todettiin, 16-17 vuotiailla huostaanottoja on lähes kaksinkertainen määrä verrattuna 13-15 vuotiaisiin.

Sen lisäksi, että sijoitusten pituudet vaihtelevat, vaihtelevat myös lastensuojelun sijaishuollon yksiköt, johon lapsi tai nuori on sijoitettu. Vuoden 2020 viimeisenä päivänä kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli yli 9000 lasta tai nuorta. Heistä 56 % oli sijoitettuna perhehoitoon, 10 % ammatilliseen perhekotiin ja 30 % sijaishuollon laitokseen. Lastensuojelulakiin vuonna 2012 tulleen muutoksen mukaan, lapsi tai nuori on ensisijaisesti sijoitettava perhehoitoon ja kyseisten sijoitusten määrä onkin tasaisesti kasvanut. (Forsell ym. 2021, 9.)

4 Nuoren itsenäistyminen

4.1 Itsenäistyminen ja aikuisuus

Suomessa 18-vuotta täyttäneen määritellään olevan täysi-ikäinen ja vastuussa omista valinnoistaan. Lain määrittelemä täysi-ikäisyys ei kuitenkaan takaa sitä, että nuori olisi aikuinen. Tästä johtuen ikä ei ole luotettavin tekijä määrittelemään aikuisuutta. 2000-luvun yhteiskunnassa aikuisuus ei ole yksiselitteinen käsite. Aikuistumisen aikana nuoren on tehtävä valintoja ja päätöksiä ja ymmärrettävä niiden vaikutukset tulevaisuuden kannalta. Vastuu oman elämän onnistumisesta on siirtynyt yksilölle, siitä huolimatta, että tarjolla olevat resurssit määrittelevät pitkälti nuoren mahdollisuuksia selvitä elämästä. Aikuisuus sisältää täysi-ikäisyyden lisäksi ehtoja, jotka ovat vakiintuneet aikuisuuden tunnusmerkeiksi. Näitä ovat esimerkiksi opintojen päättäminen ja vakiintunut asema työelämässä. Näiden rinnalle on noussut vaatimus yksilön henkisestä kypsyydestä ja kyvystä kantaa vastuuta itsensä lisäksi myös muista. (Aapola & Ketokivi 2014, 26-27.)

Aikuisuuden käsite sisältää varhaisaikuisuuden, keskiaikuisuuden (eli keski-ikäisyyden), sekä myöhäisikäisyyden. Varhaisaikuisuus sijoittuu ikävuosille 20-45 ja keskiaikuisuus ikävuosille 45-65. Tätä seuraa myöhäisikäisyys, joka kattaa ikävuodet 65:stä eteenpäin. (Nurmi ym. 2014, 186.) Aalberg ja Siimes (2007) määrittelevät nuoruuden sijoittuvan ikävuosille 12-22. Siirtyminen varhaisaikaisuuteen tapahtuu joko jälkinuoruuden, ikävuodet 18-22, kautta. Jälkinuoruus on jäsentymisvaihe, jossa nuori tekee valintoja ja päätöksiä, jotka vaikuttavat tulevaan aikuisuuteen. Hänestä tulee yhteiskunnan jäsen, hänen ammatilliset päämääränsä vakiintuvat ja hän tekee päätöksen mahdollisesta perheen perustamisesta. (Aalberg & Siimes 2007, 70-71.) Jälkinuoruuden ja varhaisaikaisuuden risteämisvaiheelle on tyypillistä oman identiteetin etsintä. Nuori aikuinen selvittää elämässä avautuvia mahdollisuuksia ja päätyy asteittain pysyviin ihmissuhteisiin ja työelämää koskeviin valintoihin. (Nurmi ym. 2007, 186.) Aikuisuuteen siirtyminen sisältää kolmen pääkriteerin täyttymisen. Näitä

ovat taloudellinen riippumattomuus, kyky itsenäiseen päätöksentekoon ja vastuun ottaminen omasta itsestä ja valinnoista. Nämä taas vaikuttavat olennaisesti siihen, onko yksilö onnellinen ja selviytykö hän elämän myrskyistä. (Nurmi ym. 2007, 186.)

Aikuisuus ja itsenäistyminen linkittyvät olennaisesti toisiinsa. Itsenäistyminen vaatii nuoruudessa tapahtuvaa vanhemmista irrottautumista, jälkinuoruudessa tapahtuvaa identiteetin etsimistä ja aikuisuuden määritelmän täyttymistä. Suomalaisessa kulttuurissa korostetaan itsenäisyyttä ja se on ihanne, jota tavoitellaan. Tämä näkyy myös lasten kasvatuksessa, mitä nuorempana osaa huolehtia itsestään, sen parempi. Nykyajan yhteiskunta korostaa individualistisuutta, jossa itsenäisyys nähdään vastuuna itsestä ja oman elämän toteuttamisesta, vapaudesta tehdä mitä haluaa. Itsenäistyminen tuo mukanaan aikuisen ihmisen vastuun, mutta myös vapauden päättää omista asioistaan. (Aapola & Ketokivi 2014, 83-89.)

4.2 Osallisuus osana itsenäistymistä

Osallisuudesta puhuttaessa viitataan useimmiten Raivion ja Karjalaisen artikkelissaan (2013, 12-34) esittelemään Allardt-mukaelmaan. Mukaelmassa osallisuuden esitetään rakentuvan kolmesta ulottuvuudesta, joita ovat taloudellinen, toiminnallinen ja yhteisöllinen osallisuus. Allardtin alkuperäisen jaottelun mukaan osallisuus määritellään ihmisen perustarpeiden kautta, jotka hänen mukaansa ovat toimeen tuleminen, yhteisyys ja kuuluminen. Myöhemmin jaottelu on muuttunut kolmijakoisesta nelijakoiseksi ja perustarpeiden joukkoon on lisätty yksilön kokemus merkityksellisyydestä. Vaikka edellä esitelty jaottelu on selkeä, se ei tuo esille sitä, että kaikki ulottuvuudet ovat toimijuudessa keskenään. (Isola ym. 2017, 9.)

Edellä esitelty ulottuvuudet ovat yhteydessä yksilön kokemukseen osallisuudesta. Tähän liittyy myös tunne omasta mahdollisuudesta vaikuttaa itseä ja yhteiskuntaa koskeviin asioihin. Osallisuuden määritelmään voidaan sisällyttää myös ihmisen psyykkiset perustarpeet, joita on Decin ja Ryanin

vuonna 1985 laatiman itseohjautuvuusteorian mukaan kolme; omaehtoisuus, kyvykkyys ja yhteenkuuluvuus. Itseohjautuvuusteoriassa esitetään, että yksilölle syntyy tunne sisäisestä motivaatiosta, kun nämä perustarpeet täyttyvät. Vuonna 2015 Martela ja Ryan lisäsivät neljännen perustarpeen, hyvän tekemisen. Heidän mukaansa, kun yksilöllä on mahdollisuus tehdä hyvää, syntyy kokemus omasta merkityksellisyydestä ja siitä, että on arvokas. (Isola ym. 2017, 15.) Tämän voidaan katsoa lisäävän sisäisen motivaation tunnetta, sillä kyseessä on myönteinen kokemus ja usein myönteiset tunteet saavutettavista tavoitteista lisäävät yksilön motivoituneisuutta, sillä hän tietää mitä tavoittelee ja miten se on mahdollista saavuttaa.

Osallisuuteen liittyy myös käsite toimijuudesta. Toimijuudesta puhutaan sekä yksilön että yhteisön toimijuutena ja asiaa voidaan tarkastella Giddensin teorian avulla. Giddensin mukaan toimijuus tarkoittaa toimintaa, joka on tarkoituksellista. Hänen mukaansa toimijuus tarvitsee rakenteita, jotka toimivat mahdollistajina ja ohjaavat yksilön tai yhteisön toimintaa, mutta tarvittaessa myös rajoittavat sitä. Giddensin ajatukset toimijuudesta eivät kuitenkaan ota huomioon mahdollisia vastoinkäymisiä tai rajoituksia, joita yksilö kohtaa elämässään. Näin ollen se ei sovellu sellaisenaan toimijuuden määrittelyyn. (Tuominen 2017, 23.)

Myös toimijuuteen liittyy yksilön kokemus omasta sisäisestä motivaatiostaan. Toimijuus määriteltiin edellä tarkoituksellisena toimintana, näin ollen se vaatii myös yksilöltä tahtoa ja halua toimia, pelkkä ulkoinen käsky ei riitä.

Kun käsitellään lasta tai nuorta koskevia asioita, on hänellä lain mukaan oikeus tulla kuulluksi ja olla osallisena itseään koskevissa asioissa. Tällöin tulee ottaa huomioon lapsen tai nuoren ikä ja kehitystaso. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991, 12§ & Lastensuojelulaki 417/2007, 5§.)

Lapsen ja nuoren osallisuus voidaan määritellä Thomasin (2002) mallin avulla. Malli koostuu kuudesta ulottuvuudesta, jotka ovat lapsen mahdollisuus valita, lapsen mahdollisuus saada tietoa, lapsen mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, lapsen mahdollisuus ilmaista itseään, lapsen mahdollisuus saada apua ja tukea

itsensä ilmaisemiseen ja lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Mitä korkeammalle niin sanotusti mennään, sitä suuremmaksi voidaan osallisuuden määrän nähdä lisääntyvän.

Ensimmäinen ulottuvuus liittyy siihen, haluaako lapsi tai nuori olla osallinen itseään koskevassa päätöksenteossa. Hän saa siis valita. Myös kieltäytyminen katsotaan osallisuuden muodoksi. Toinen ulottuvuus liittyy lapsen ja nuoren mahdollisuuteen ja oikeuteen saada riittävästi tietoa ikätason määrittämällä tavalla esimerkiksi itseään koskevasta tilanteesta ja omista oikeuksistaan siihen liittyen. Kolmas ulottuvuus liittyy lapsen ja nuoren mahdollisuuteen vaikuttaa omaan asiakasprosessiinsa, esimerkiksi jälkihuollon asiakasprosessiin. Toinen ja kolmas ulottuvuus linkittyvät toisiinsa, kolmas ulottuvuus vaatii toteutuakseen sen, että toinen ulottuvuus toteutuu. Neljäs ulottuvuus liittyy lapsen ja nuoren oikeuteen ilmaista oma mielipiteensä ja näkemyksensä. Kuten jo edellä mainittiin, lainsäädännön mukaan lapsella ja nuorella on aina oikeus kuulluksi tulemiseen, ikätaso huomioon ottaen. Viides ulottuvuus liittyy neljänteen ja lapsen tai nuoren vastuusosiaalityöntekijällä on iso rooli siinä, saako lapsi tai nuori tarvitsemansa tuen itsensä ilmaisemiseen. Viimeinen ulottuvuus liittyy siihen, että lapsella tai nuorella on mahdollisuus päättää siitä, ottaako hän palvelua vastaan. Esimerkiksi itsenäistyvällä nuorella on oikeus päättää siitä, ottaako hän sosiaalipalveluista vastaavan toimielimen tarjoamaa jälkihuoltoa vastaan. (Puhakka 2018, 25-26.)

4.3 Elämänhallinta ja itsenäistyminen

Elämänhallinnan määritelmä pitää sisällään laajan käsitteiden joukon ja sitä käytetään useissa eri yhteyksissä. Näin ollen sitä voidaankin pitää eräänlaisena kattokäsitteenä. (Järvikoski 1996, 35.) Elämänhallinta jaetaan usein sisäiseen ja ulkoiseen hallintaan. Riihinen (1996, 29) esittelee esitelmässään Roosin (1987) määritelmän ulkoisesta ja sisäisestä elämänhallinnasta. Sen mukaan ulkoinen elämänhallinta tarkoittaa sitä, että yksilö on kyennyt ohjaamaan elämänsä kulkua ilman, että siihen ovat vaikuttaneet ulkopuoliset tekijät. Ulkoisen elämänhallinnan tunteeseen vaikuttavat Roosin mukaan sukupolvi, sukupuoli,

ammatti ja koulutus, aineellisesti ja henkisesti turvattu asema ja yksilön taloudellisesti turvattu asema. Sisäinen elämänhallinta taas tarkoittaa Roosin mukaan sitä, että ihminen kykenee sopeutumaan riippumatta tilanteesta ja näkemään asioiden positiiviset puolet. Ulkoisen elämänhallinnan päätavoitteena voidaan nähdä olevan yksilön taloudellinen riippumattomuus, kun taas sisäisen elämänhallinnan päätavoitteet liittyvät henkisten päämäärien toteutumiseen.

Huotar (2010) tutkimuksessa todetaan itsenäistymisen olevan riippumattoman elämän elämistä ja yhteiskuntaan sijoittumista. Iso osa siitä, mikä mielletään ulkoiseksi elämänhallinnaksi, liittyy vahvasti myös itsenäistymiseen. Voidaan siis todeta, että kun yksilöllä on hyvät ulkoiset elämänhallintataidot, saavuttaa hän taloudellisen riippumattomuuden muista. Itsenäistymiseen kuuluu kuitenkin myös sosiaalisten suhteiden ylläpito, eli henkinen vauraus, joka taas liittyy sisäisiin elämänhallintataitoihin. Onnistunut itsenäistyminen ei siis toteudu ilman hyviä elämänhallintataitoja.

Elämänhallintaan liittyy myös resilienssin, eli pärjäävyyden käsite. Sillä tarkoitetaan elämässä onnistumista sellaisissa tilanteissa, joissa yksilön lähtökohdat elämälle ovat olleet heikot, ja hänellä on ollut paljon vastoinkäymisiä. Esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoittamista voidaan pitää vaikeana kokemuksena, mutta mikäli yksilön tunne omasta resilienssistään on vahva, kykenee hän kääntämään sen mahdollisuudeksi tai onnistumiseksi. Yksilöllä, jonka sisäiset elämänhallintataidot ovat hyvät, on usein myös vahva tunne omasta resilienssistään. (Huotari 2010, 32-33.)

4.4 Sijaishuollosta itsenäistyminen

Itsenäistyminen on tärkeä tapahtuma nuoren aikuisen elämässä. Sijaishuollosta itsenäistyminen ja perheestä itsenäistyminen eroavat kuitenkin merkittävästi toisistaan siinä, millaiset valmiudet nuorella on itsenäiseen elämään siirtymiseen. Omat erityispiirteensä ja -haasteensa itsenäistymiseen tuo se, mikäli nuorella on erityisen tuen tarpeita, esimerkiksi neuropsykiatrisia tai kognitiivisia haasteita. Nuori saattaa kokea olevansa muita huonompi ja hänen

minäkuvansa ei ole välttämättä kehittynyt tarpeeksi vahvaksi, jotta itsenäistyminen onnistuisi. Tärkeää olisikin tukea nuorta itsensä hyväksymisessä ja vahvistaa arkipäiväisiä taitoja. Erityisnuoren kanssa toimiessa tulisi myös muistaa, ettei fyysinen ikä välttämättä vastaa henkistä ikää, vaan tietyt kehitystehtävät ovat vielä täyttymättä. Tärkeää olisi kohdata nuori yksilönä ja räätälöidä itsenäistymistyöskentely sellaiseksi, että vastaa juuri hänen tarpeisiinsa. (Laakkonen 2014, 29-30.)

Itsenäistymisprosessin tulisi olla jokaisen nuoren kohdalla yksilöllinen ja nuorta osallistava. Lisäksi se tulisi aloittaa ajoissa, viimeistään 12 kuukautta ennen itsenäistymistä, vaikka nuori vastustelisikin. Nuoren itsenäistyessä tulisi tehdä hänen kanssaan verkostokartta, jossa käydään läpi ne ihmiset ja tahot, joiden puoleen nuori voi kääntyä. Ihmissuhteet ja niiden ylläpito on tärkeää yksilön hyvinvoinnin kannalta. Siksi lapsen tai nuoren ollessa sijaishuollossa, tulisi panostaa jo olemassa oleviin ihmissuhteisiin ja ottaa huomioon lapsen tai nuoren omat toiveet niihin liittyen (Niittyvaara 2018, 64). Sosiaalinen tuki myös edistää yksilön elämänhallintaa ja mitä paremmin yksilö kokee hallitsevansa elämää, sitä pienempi todennäköisyys on syrjäytymiselle (Vuonos 2015, 24). Tuttujen aikuisten olisi hyvä kulkea nuoren vierellä vielä silloinkin, kun itsenäistymistyöskentely on saatettu päätökseen ja nuori siirtynyt jälkihuollon piiriin.

Sijaishuollosta itsenäistymiseen liittyy monia riskejä, joiden vaikutukset näkyvät usein vasta nuoren muutettua sijaishuoltoyksiköstä omilleen. Sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren pitää kasvaa aikuiseksi hyvin lyhyessä ajassa. Siinä missä perheestä itsenäistynyt nuori saa rauhassa kasvaa ja harjoitella aikuisuutta, pitää sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren muuttaa omilleen 18-vuotiaana. Vaikka 18-vuotias on Suomen lain mukaan täysi-ikäinen, ei se tarkoita sitä, että hän ymmärtäisi mitä aikuisuus tarkoittaa. Sijaishuollosta itsenäistynyt nuori odottaa täysi-ikäisyyden tuomaa vapautta ja nuori saattaa keskittyä vain niihin, mutta unohtaa täysi-ikäisyyden mukanaan tuoman vastuun ja velvollisuudet. (Rautiainen 2018, 51.) Tarve pärjätä itse ja yksin on useimmiten nuorella suuri,

joten apua ei osata tai haluta pyytää. Myös tämä asettaa haasteita itsenäisen elämän onnistumiseen (Aarnio & Virtanen 2019, 27-28).

Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten arkielämän taidot vaihtelevat. Suurin ongelmia aiheuttava osa-alue on useimmiten rahankäyttöön ja talouteen liittyvien taitojen puute. Nuori ei kuitenkaan välttämättä pysty myöntämään ongelmiaan tai hakemaan apua niihin, vaan arjesta selviytyminen koetaan hyväksi ja riittäväksi. Nuoren on usein myös vaikea myöntää omaa kyvyttömyyttään, ja hän usein syyttää ulkopuolisia siitä, ettei osaa suunnitella ja hoitaa elämäänsä. (Laaksonen 2005, 82, 90-91.)

Sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren ja tämän asioista vastaavan sosiaalityöntekijän näkemykset nuoren itsenäisyydestä ja sen tarkoituksesta eroavat melko usein. Nuori saattaa määritellä itsenäistymisen olevan omatoimista asioiden hoitamista ja taloudellista riippumattomuutta. Sosiaalityöntekijä taas saattaa mieltää itsenäistymisen muista riippumattomana selviytymisenä, joka perustuu nuoren tietoisille arvoperustaisille päätöksille. Nuori saattaa myös pitää itseään itsenäisenä ja kyvykkäänä hoitamaan asioita ja tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, mutta ympärillä olevat aikuiset ja vastuusosiaalityöntekijä näkevät tilanteen eri tavalla. (Huotari 2010, 56-57.) Nuori saattaa tehdä hätiköityjä päätöksiä ja ottaa esimerkiksi harkitsemattomia lainoja selvittääkseen arkielämän haasteista, mikä taas näyttäytyy ympärillä oleville ihmisille kyvyttömyytenä hoitaa omia asioitaan vastuullisesti.

Sijaishuollosta itsenäistymistä pyritään tukemaan jälkihuollon palveluiden avulla. Kun nuorten kokemuksia jälkihuollosta verrataan lastensuojelua ohjaaviin säädöksiin, oppaisiin ja suosituksiin havaitaan, että niitä noudatetaan osittain ja osittain ei. Tämä saattaa johtua viestinnän katkoksista sosiaalityöntekijän ja nuoren välillä, asioiden unohtumisesta ja niiden tulkitsemisesta uudessa valossa jälkihuollon päätyttyä tai nuoren mielipiteiden ohittamiseen. Oli syy mikä tahansa, puutteellisesti toteutettu jälkihuolto jättää nuoren itsenäistymisen vajavaiseksi. (Huotari 2010, 69-72.)

5 Kehittämismenetelmät ja hankkeen eteneminen

5.1 Kehittämishankkeen tunnuspiirteet ja vaiheet

Kehittämishankkeen tunnuspiirteitä ovat muun muassa määräaikaisuus, eli hankkeella on alku ja loppu, kertaluontoisuus ja se, että sille on asetettu tarkoitus ja tavoite, jotka kehittämishankkeella halutaan saavuttaa. Lisäksi kehittämishankkeen aihe on selkeästi rajattu. Kehittämishankkeen tarkoituksena on yleensä luoda jotakin uutta tai muutosta jo olemassa olevaan. (Viirkorpi 2000, 8-9.)

Kehittämishanke etenee vaiheittain. Kehittämistoiminnan eteneminen voi olla lineaarista, spiraalimallissa etenemistä tai konstruktivisen mallin mukaan etenemistä. Jälkimmäinen on yhdistelmä lineaarisen ja spiraalimallin vahvuuksista. Lineaarisen mallin mukaan kehittämistoiminta etenee tavoitteen määrittelystä suunnittelun kautta toteutukseen ja siitä hankkeen päättämiseen ja arviointiin. Spiraalimallin mukaisessa etenemisessä hanke nähdään jatkuvana syklinä, jossa kehittämistoiminnan tehtäviä ja perusteluvaihetta seuraa organisointi, toteutus ja arviointi. Nämä kaikki muodostavat kehän, joka toteuttaa itseään aina uudelleen ja uudelleen. (Toikko & Rantanen 2009, 64-66.)

Konstruktivinen malli jakaa kehittämishankkeen seuraaviin vaiheisiin: 1-2) aloitus- ja ideavaihe, 3) suunnitteluvaihe, 4) toteutusvaihe, 5) arviointivaihe, 6) tuotosvaihe ja 7) päätös vaihe. Konstruktivisen mallin mukaiseen työskentelyyn liittyy vahvasti reflektio ja inhimillisten, muuttuvien tekijöiden huomioon ottaminen. (Salonen ym. 2017, 53-54.)

5.2 Kehittämishankkeen eteneminen

Kehittämishankkeen aloitusvaiheessa mietitään kehittämistarve, kehittämistehtävä ja toimintaympäristö (Salonen 2013, 17). Kehittämishankkeen ideointi aloitettiin syksyllä 2020. Kehittämishankkeen idea ja tarve olivat

kohdeorganisaatiosta lähtöisin. Aloituspaihetta seuraa suunnitteluvaihe. Suunnitteluvaiheen aikana kirjoitettiin kehittämishankkeen suunnitelma. Suunnitteluvaihe alkoi aihealueen teoreettiseen taustaan perehtymisellä ja kirjallisuuskatsauksen kirjoittamisella loppuvuodesta 2020. Kehittämishanketta suunniteltiin ja suunnitellaan yhdessä kohdeorganisaation palvelualuejohtajan kanssa. Suunnitteluvaiheen aikana kirjoitettuun kehittämishankkeen suunnitelmaan kirjattiin hankkeen tavoitteet, tehtävä ja tarkoitus, sekä alustava suunnitelma aikataulusta. Suunnitelma käytiin läpi kohdeorganisaation palvelualuejohtajan kanssa ennen suunnitelman arvioitavaksi jättämistä 4.3.2021.

Kohdeorganisaation sosiaalityöntekijöille esiteltiin kehittämishankkeen alustava tuotos keväällä 2021. Maalis-huhtikuussa 2021 aloitettiin aineiston keräämiseen käytettävien sähköisten kyselyiden työstäminen. Syyskuussa 2021 aloitettiin aineiston analysointi, jolloin kohderyhmillä oli aikaa vastata kyselyyn kesäkuun puoliväliin asti. Kyselyiden tulokset esiteltiin lapsiperheiden sosiaalipalveluiden työntekijöille 10.11.2021 olleessa väliseminaarissa. Tämän jälkeen kirjoitettiin väliraportti loppuvuoden 2021 aikana. Alkuvuodesta 2022 aloitettiin opinnäytetyöraportin kirjoittaminen ja tuotoksen viimeistely jatkui kevääseen 2022, jolloin molemmat myös esiteltiin.

5.3 Kehittämishankkeen aikataulu

Kehittämishanke aloitettiin syksyllä 2020 kehittämishankkeen ideoinnilla. Kehittämishankesuunnitelma kirjoitettiin helmikuun 2021 aikana ja kehittämishankesuunnitelma esitettiin suunnitelmaseminaarissa 15.3.2021. Huhtikuu-kesäkuu-akselilla suunniteltiin ja otettiin käyttöön aineiston keruuseen käytetyt sähköiset kyselyt. Lisäksi esiteltiin sen hetkinen suunnitelma kohdeorganisaatiolle. Aineiston analyysi aloitettiin syyskuussa 2021. 10.11.2021 esiteltiin kyselyiden tulokset kohdeorganisaatiolle, sekä alustava suunnitelma tuotoksesta. Arviointivälineen työstäminen alkoi aineiston analyysin jälkeen alkuvuodesta 2022 ja loppuraportti kirjoitettiin saman vuoden kevään aikana. Seuraavalla sivulla esitellään kuviona kehittämishankkeen aikataulu.

Kuvio 4. Kehittämishankkeen aikataulu.

5.4 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät

Kehittämishankkeen lähestymistapa oli sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja se pyrkii vastaamaan kysymyksiin miten ja miksi. Kvalitatiivista lähestymistapaa käytettäessä kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksella. (Hirsjärvi ym. 2007, 157-160.) Tässä tapauksessa kohdejoukko oli lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyvät ja itsenäistyneet nuoret, sekä Turun seudun alueen lastensuojelun sijaishuoltoyksiköiden henkilökunta. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa pyritään käyttämään sellaista aineiston keruun menetelmää, joka soveltuu mittaamiseen. Kvantitatiivinen lähestymistapa edellyttää sitä, että tunnetaan tutkittava ilmiö jo entuudestaan. (Hirsjärvi ym. 2007, 135-138.) Näin ollen kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen lähestymistapa täydentävät toisiaan.

Kehittämishankkeen aineisto kerättiin sähköisillä kyselyillä. Kysely on survey-tutkimuksen keskeinen menetelmä. Survey-tutkimus viittaa siihen, että asiasisältö kysytään kaikilta samalla tavalla, strukturoidussa muodossa.

Aineisto kerätään siis standardoidusti. Kyselyn etuna on se, että sen avulla voidaan kerätä laaja aineisto ja se säästää aikaa, joten voidaan ajatella sen olevan tehokas aineiston keruumenetelmä. (Hirsjärvi ym. 2007, 188-190.) Kyselyä käytettiin, koska sen avulla oli mahdollista tavoittaa kohderyhmät parhaiten ja sen avulla säästettiin aikaa ja resursseja.

Kyselyillä mitattiin kohderyhmien kokemuksia ja mielipiteitä. Niiden mittaamiseen käytettiin Likertin asteikkoa. Alun perin käytössä on ollut seitsenportainen asteikko, mutta nykyään käytetään viisi- tai yhdeksänportaista asteikkoa, joista viisiportainen on yleisin. Parittomuus antaa vastaajalle mahdollisuuden olla ottamatta kantaa kysymykseen, jolloin mittareiden keskelle sijoitetaan usein ”en osaa sanoa”-vastausvaihtoehto. Kyseinen vaihtoehto ei kuitenkaan aina ole tarpeellinen, vaan vastaaja voi myös halutessaan jättää vastaamatta kysymykseen. (Valli 2018, 92-93.) Esimerkkinä nuorille suunnatussa kyselyssä ollut kysymys siitä, miten nuori koki itsenäistymisen sujuneen. Vastausvaihtoehdot olivat seuraavan laiset:

1. Todella hyvin
2. Hyvin
3. Kohtalaisesti
4. Huonosti
5. Ei ollenkaan

Lisäksi käytettiin avoimia kysymyksiä ja monivalintakysymyksiä. Ennen kyselyiden käyttöönottoa ne annettiin testattavaksi. Testauksessa tärkeää on arvioida kysymysten ja vastausohjeiden selkeyttä ja toimivuutta. Lisäksi testaajien tulee arvioida lomakkeen täyttämiseen kuluva aikaa ja sitä, onko lomakkeessa turhia kysymyksiä. (Vilkkä 2015, 108.) Kyselyt annettiin testattavaksi kolmelle entiselle lastensuojelun sijaishuollon työntekijälle. Heidän mukaansa lomakkeet olivat selkeitä ja helposti ymmärrettäviä ja niiden täyttöön kului kohtuullinen määrä aikaa. Saadun palautteen pohjalta todettiin kyselylomakkeiden olevan toimivia sellaisenaan.

Kysely mielletään usein vain kvantitatiivisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmäksi. Kyselyä voidaan kuitenkin käyttää paitsi faktan, myös mielipiteiden keräämiseen ja näin saatuja tietoja voidaan käyttää myös kvalitatiivisessa tutkimuksessa. (Kananen 2014, 75.) Kuten jo edellisessä kappaleessa todettiin, ne täydentävät toisiaan ja näin saadaan parempi ymmärrys tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. Kehittämishankkeen tiedonkeruumenetelmänä käytetyn kyselyn tarkoituksena ei ollut tuottaa määrällistä tietoa tai pyrkiä yleistettävyyteen, vaan kartoittaa Turun seudun sijaishuoltoyksiköiden ohjaajien ja sijaishuollosta itsenäistyvien ja itsenäistyneiden nuorten kokemuksia itsenäistymistyöskentelystä.

Kehittämishankkeen kehittämismenetelminä käytettiin dialogista keskustelua ja miellekarttaa. Dialoginen keskustelu on avointa keskustelua, jossa tavoitteena on saavuttaa yhteinen ymmärrys (Salonen ym. 2017, 84). Ollakseen dialogista, on keskustelun täytettävä tiettyjä ehtoja. Niiden mukaan keskusteluun osallistujien tulee olla tasa-arvoisessa asemassa, keskustelun tulee rakentua toisen aktiiviselle ja tarkalle kuuntelemiselle, keskustelijoiden tulee olla valmiita omien näkökulmiensa kyseenalaistamiseen ja tarkasteluun ja keskustelun tulee perustua keskinäiseen luottamukseen. Dialogisessa keskustelussa keskustelukumppani kohdataan vertaisena, toisen mielipiteitä kunnioitetaan, eikä tarkoituksena ole keskustelun päättyminen toisen osapuolen "voittoon". (Holm ym. 2018.) Dialogisia keskusteluja käytiin kohdeorganisaation palvelualuejohtajan ja lapsiperheiden sosiaalipalveluiden sosiaalityöntekijöiden kanssa koko kehittämishankkeen ajan.

Miellekartta (mind map) aloitetaan aina keskeisestä sanasta tai tavoitteesta. Tästä sanasta tai tavoitteesta vedetään viiva seuraavaan alaryhmään, josta taas vedetään viiva seuraavaan. Miellekarttaa voidaan käyttää ideointiin, havainnollistamisen työvälineenä, jäsentämiseen tai ongelmanratkaisun apuvälineenä. (Alenius 2018, 33-34.) Tässä kehittämishankkeessa miellekarttaa käytettiin tuotoksen suunnittelun apuna.

6 Kyselyiden tulokset

6.1 Sijaishuoltoyksiköiden ohjaajien kysely

Kysely (liite 2) ja sen saatekirje (liite 1) lähetettiin sähköisesti 25 Turun seudun lastensuojelun sijaishuoltoyksikölle. Yksiköiden joukossa oli sekä erityistason että perustason yksiköitä. Kyselyyn vastasi 7 yksikköä, joista viisi oli perustason ja kaksi erityistason. Neljällä yksiköllä oli kyselyn perusteella itsenäistymisasuntoja nuorille, kolmella ei.

72 % vastaajista kertoi aloittavansa itsenäistymistyöskentelyn nuoren kanssa 12 kuukautta ennen itsenäistymistä, 14 % 6 kuukautta ennen itsenäistymistä ja 14 % ei aloita työskentelyä lainkaan. Keskimäärin itsenäistymistyöskentely aloitettiin yksiköissä yksilöllisesti, jokaisen nuoren tarpeet huomioiden, yhteistyössä nuoren verkostojen kanssa. Nuorta osallistetaan itsenäistymistyöskentelyyn mahdollisimman paljon, eikä itsenäistymiseen liittyvistä asioista päätetä ilman nuoren läsnäoloa. Yksiköt olivat kyselyn vastausten perusteella varanneet itsenäistymistyöskentelyyn aikaa nuoren toimintakyvyn mukaan, mutta itsenäistymistä käsiteltiin vähintään viikoittain nuoren kanssa.

Itsenäistymistyöskentelyä arvioitiin kuukausikoosteiden yhteydessä, omaohjaajan kanssa arjessa ja asiakassuunnitelmanneuvotteluiden yhteydessä. Kaikki vastaajista kertoivat käyttävänsä itsenäistymistyöskentelyssä menetelmiä, joita olivat muun muassa dialektinen käyttäytymisterapia, Umbrella-kansio, itsenäistyvän nuoren muistilista ja erilaiset yksikkökohtaiset itsenäistymiskansiot. Osa vastaajista koki kaiken itsenäistymiseen liittyvän tärkeänä, osa koki arjen hallintaan liittyvien osa-alueiden olevan tärkeimpiä. Myös nuoren omien voimavarojen ja olemassa olevien taitojen löytäminen nostettiin tärkeäksi osa-alueeksi.

Itsenäistymistyöskentelyssä nähtiin myös kehittämisen varaa:

”Kehitettävää siltä kantilta, että ammattilaisten olisi tärkeää ymmärtää itsenäistymisen olevan prosessi. Se on jokaiselle oman näköinen. Siihen liittyy paljon myös emotionaalisia kuormia. Itsenäistymisen kynnyksellä nuori alkaa useasti käymään läpi omaa historiaansa ja tällöin nuorelle on tärkeää saada aikuisilta tukea. Tällöin se on paljon muutakin kuin arkiaskareiden tai virastoasioiden opettelua.”

6.2 Nuorten kysely

Nuorille suunnattu kysely (liite 3) lähetettiin sähköisesti projektiryhmän sosiaalityöntekijöiden itsenäistyneille ja itsenäistyville nuorille. Lisäksi kysely lähetettiin SOS-lapsikylän kehittäjänuorille ja Pesäpuu Ry:n kokemusasiantuntijoille. Vastauksia saatiin seitsemän. 43 % vastaajista oli 16-18 vuotiaita ja 57 % 18-25 vuotiaita. 14 % vastaajista oli ollut sijoitettuna alle vuoden, 43 % 1-3 vuotta ja 43 % pidempään kuin viisi vuotta. Vastaajat olivat asuneet omillaan alle vuoden ja kuuden vuoden välillä.

71 %:n kanssa oli tehty itsenäistymistyöskentelyä, 29 % ei oltu. 43 % koki itsenäistymiseen saamansa tuen olleen riittävää, 43 % koki sen olleen kohtalaista ja 14 % koki, ettei ollut saanut tukea lainkaan. 33 % vastaajista koki itsenäistymisen sujuneen todella hyvin ja 67 % koki sen sujuneen hyvin.

Vastaajat toivoivat, että itsenäistymistyöskentelyn aikana olisi käsitelty enemmän muun muassa virastoasiointia, talousasioita ja vakuutuksiin liittyviä asioita, täysi-ikäisen oikeuksia ja velvollisuuksia, fyysistä ja henkistä terveyttä ja seksuaaliterveyteen liittyviä asioita. Vastaajat toivoivat, että itsenäistymistyöskentelyn aikana olisi käsitelty vähemmän muun muassa kodinhoitoon, harrastamiseen ja päihteisiin liittyviä asioita. Osa vastaajista toivoi myös, että seksuaaliterveyteen liittyviä asioita olisi käsitelty vähemmän.

6.3 Yhteenveto tuloksista

Kyselyillä pyrittiin selvittämään sekä lastensuojelun sijaishuoltoyksiköiden ohjaajien, että lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyvien ja jo itsenäistyneiden nuorten kokemuksia itsenäistymistyöskentelystä. Sijaishuoltoyksiköiden ohjaajien vastaukset eivät suurelta osin poikenneet toisistaan, vaan ajatukset ja itsenäistymistyöskentelyn toteuttaminen eri yksiköissä olivat melko yhteneväisiä. Poikkeuksena tietenkin ne yksiköt, joissa itsenäistymistyöskentelyä ei toteuteta.

Nuorten vastauksissa saatiin riittävän laaja katsaus siihen, millaista tukea nuoret itse kaipaavat tai olisivat kaivanneet itsenäistymisen kynnyksellä, mitä osa-alueita olisi hyvä käsitellä enemmän ja mitä vähemmän. Kuten nuoret, myös toiveet tähän liittyen olivat yksilöllisiä. Saaduista vastauksista käy kuitenkin selkeästi ilmi osa-alueita, jotka keräsivät eniten vastauksia. Vastausten perusteella voidaan päätellä, että virastoasiointiin, kuten Kela, liittyviä asioita tulisi käsitellä laajemmassa mittakaavassa, kuten myös täysi-ikäisen oikeuksia ja velvollisuuksia, sekä talousasioita ja vakuutuksia ja fyysistä ja henkistä terveyttä. Toisaalta taas voidaan päätellä, että kodinhoitoon ja harrastamiseen liittyvät asiat tulisi jättää pienemmälle huomiolle.

Todellisuudessa asia ei kuitenkaan ole näin mustavalkoinen, vaan itsenäistymistyöskentely tulisi rakentaa jokaiselle nuorelle yksilölliseksi ja nuorta osallistavaksi kokemukseksi. Vastausten perusteella saatiin kuitenkin hyvää ja riittävää tietoa sekä nuorilta itseltään, että sijaishuoltoyksiköiden ohjaajilta, itsenäistymistyöskentelyn arviointivälineen laatimista ja sisältöä varten.

7 Itsenäistymistyöskentelyn arviointityökalu

7.1 Arviointityökalun laatiminen

Kehittämishankkeen konkreettinen tuotos on itsenäistymistyöskentelyn arviointia ja suunnittelua tukeva työväline (liite 4). Työväline sisältää saatepuheen, sekä itsenäistymisen osa-alueet ja niiden sisällöt, joiden avulla itsenäistymistyöskentelyn etenemistä ja toteutumista suunnitellaan ja arvioidaan. Itsenäistymisen osa-alueet sisältävät myös lyhyen teoriaosuuden.

Työkalun sisällölle, muodolle tai ulkoasulle ei asetettu kohdeorganisaation toimesta rajoituksia tai raameja, joiden mukaan työkalu pitäisi rakentaa. Alusta alkaen ajatuksena oli kuitenkin, että työkalu olisi helppokäyttöinen ja sisällöt helposti lähestyttäviä ja selkeitä, sekä nuorelle että tämän sosiaalityöntekijälle. Työkalun tuli myös olla sellainen, että jokaisen nuoren itsenäistymisprosessi säilyisi yksilöllisenä. Kaikkia osa-alueita ei siis tarvitsisi valita tai arvioida, vaan nuori voisi itse sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltoyksikön ohjaajan kanssa valita niistä itselleen tarpeelliset ja vielä kehittämistä vaativat osa-alueet.

Kehittämishankkeen alkaessa syksyllä 2020 ajatuksena oli, että tuotokseksi muotoutuisi itsenäistymistyöskentelyn vuosikello. Ajatus jatkojalostui kuitenkin itsenäistymistyöskentelyn arviointityökaluksi, sillä sellaisia ei juurikaan ole tehty tai saatavilla. Arviointityökalun laatiminen alkoi sillä, että työkirjalle hahmoteltiin alustava rakenne ja kyselyiden vastauksista nostettiin esille itsenäistymistyöskentelyn kannalta tärkeitä osa-alueita, joista käytiin sen jälkeen keskustelua palvelualuejohtajan kanssa. Keskustelun aikana päädyttiin yhdistämään joitakin osa-alueita, kuten harrastaminen ja fyysinen ja henkinen terveys, sillä nähtiin niiden liittyvän toisiinsa. Näin työkalusta ei myöskään tulisi liian rakenteellisesti ja sisällöllisesti liian raskasta.

Arviointityökalun rakentaminen alkoi saatepuheen kirjoittamisella. Tarkoituksena oli kuvata lyhyesti mutta riittävän selkeästi, miten ja kenen kanssa työkalua käytetään, sekä tuoda esille miksi itsenäistymistyöskentelyn yksilöllisyys ja

arviointi on tärkeää. Tämän jälkeen kirjoitettiin otsikoiksi valitut itsenäistymistyöskentelyn osa-alueet ja jokaisesta lyhyt teoriaosuus. Lopuksi lisättiin osa-alueiden sisällöt, joista on mahdollista valita, mihin itsenäistymistyöskentelyssä keskitytään minäkin hetkenä.

Arviointityökalun ulkonäön haluttiin pysyvän selkeänä ja yksinkertaisena. Kuva saatepuhesivulle haettiin Pixabay-kuvapankista, joka on ilmainen, kansainvälinen kuvasivusto. Sinne jaetut kuvat on lisensoitu CC0-lisenssillä, eli ne ovat vapaasti käytettävissä. Alla kuva arviointityökalun saatepuhesivusta.

Kuva 1. Arviointityökalun saatepuhesivu.

Arviointityökalu annettiin kohdeorganisaation käyttöön sähköisessä muodossa ja se voidaan tarvittaessa helposti tulostaa esimerkiksi ennen asiakassuunnitelmapalaveria.

7.2 Arviointityökalun sisältö

Arviointityökalu (liite 4) sai lopulliseksi nimekseen ”Kohti itsenäistä elämää – Itsenäistymistyöskentelyn arviointityökalu”. Työkalussa on saatepuhe, jossa kerrotaan mitä tarkoitusta varten ja kuka työkalun on tehnyt, sekä käydään läpi työkalun käyttö. Työkalun sisältö jakautuu kahdeksaan eri itsenäistymisen osa-alueeseen. Loppuun on merkitty hyödyllisiä linkkejä itsenäistymistyön suunnittelua varten.

Jokaisen osa-alueen alle on sisällytetty tavoitteita, joista nuori voi yhdessä sosiaalityöntekijänsä ja mahdollisen sijaishuoltoyksikön ohjaajan kanssa valita itseään eniten hyödyttävät tavoitteet. Jokainen osa-alue sisältää myös lyhyen alustuksen, jossa kuvataan mitä osa-alueella tarkoitetaan, esimerkkinä virastoasiointi. Työkalun osa-alueet valittiin nuorten kyselyiden tuottamista tuloksista. Osa-alueet ovat talousasiat ja vakuutukset, virastoasiointi, opiskelu ja työ, kotiin ja asumiseen liittyvät asiat, fyysinen ja henkinen hyvinvointi, seksuaaliterveys ja sosiaalinen sekä muu verkosto. Alla kaksi esimerkkiä osa-alueista ja niiden tavoitteista. Kaikki osa-alueet on koostettu samalla tavalla.

Talousasiat ja vakuutukset

- Nuori osaa hankkia kotivakuutuksen ja vertailla eri vakuutusyhtiöiden hintoja
- Nuorella on verkkopankkitunnukset
- Nuori osaa käyttää verkkopankkia

Virastoasiointi

- Nuori osaa hakea Kelan etuuksia (opintotuki, yleinen asumistuki, perustoimeentulotuki jne.)
- Nuori tietää, mitä etuuksia opiskelijana on mahdollista saada
- Nuori tietää, paljonko kuukaudessa voi tienata palkkatuloja, ilman että se vaikuttaa Kelan maksamiin etuuksiin

8 Lopuksi

8.1 Kehittämishankkeen arviointi

Arviointia voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Kehittämishanketta voidaan arvioida jo ennen arvioitavaa toimintaa, toiminnan aikana ja hankkeen päätyttyä. Arviointi voi sisältää itsearvioinnin, vertaisarvioinnin ja ulkoisen arvioinnin muotoja. Arviointiin on olemassa monia eri välineitä ja menetelmiä. (Salonen ym. 2017, 64-65.) Kehittämishankkeen onnistumista arvioitiin itsearvioinnin ja kohdeorganisaation palvelualuejohtajan kanssa käytyjen keskustelujen avulla.

Arviointityökalun valmistuttua siitä kerättiin palaute lähettämällä työkalu sähköpostitse kohdeorganisaation projektiryhmän sosiaalityöntekijöille ja palvelutarpeen arviointia tekevän tiimin sosiaaliohjaajille, joista toinen toimii myös jälkihuollon ohjaajana. Lisäksi työkalua testattiin käytännössä itsenäistymisen kynnyksellä olevan nuoren kanssa.

Kohdeorganisaation projektiryhmän sosiaalityöntekijöiden, palvelutarpeen arviointia tekevän tiimin sosiaaliohjaajien ja palvelualuejohtajan palaute arviointityökalusta oli positiivista ja työkalun todettiin olevan riittävän yksinkertainen käyttää, mutta samalla se kattaa itsenäistymisen osa-alueet laajasti ja niin, että nuori voi itse todella valita sellaiset osa-alueet, jotka kokee itselleen merkityksellisiksi. Myös itsenäistymisen kynnyksellä olevan nuoren palaute työkalusta oli positiivista.

8.2 Eettisyys ja luotettavuus, sekä riskit

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) mukaan hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia ovat rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus, eettinen, avoin ja vastuullinen tiedonhankinta, arvostus, kunnioitus ja suunnitelmallisuus. Kehittämishankkeen aineiston keräämiseen liittyi tutkittavien suoja. Kohdejoukko jäi nimettömäksi ja kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista.

Lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus halutessaan jättää vastaamatta kysymykseen kokonaan tai osittain. Kyselyn toimittamisen yhteydessä varmistuttiin saatekirjeen avulla siitä, että kohdejoukko tietää mihin ja miten kyselyn tuloksia käytetään. Kehittämishankkeeseen liittyvät ratkaisut ja päätökset tehtiin yhdessä ja avoimesti kohdeorganisaation esihenkilön kanssa. Kun kehittämishanke oli valmis, hävitettiin kerätty aineisto asianmukaisesti.

Kehittämishankkeen tarkoituksena ei ollut uuden tieteellisen tiedon tuottaminen, vaan jonkin uuden kehittäminen kerätyn aineiston ja aiemman tiedon pohjalta. Kehittämishankkeen luotettavuutta arvioitiin koko hankkeen ajan. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin kyselyä. Kyselyn käyttöön liittyy etuja ja haittoja, jotka vaikuttavat menetelmän luotettavuuteen. Asetetuilla kysymyksillä tulisi saada vastauksia oikeisiin asioihin. Tähän vaikuttaa kysymyksen asettelu ja se, miten vastaaja ymmärtää kysymyksen. Kysely tulisi lähettää myös riittävän suurelle joukolle, jotta mahdollisesta kadosta huolimatta saadaan riittävän laaja aineisto. Luotettavuutta parantaa myös huolellinen dokumentointi. (Hirsjärvi ym. 2007, 190, 227.)

Kehittämishankkeeseen ei liittynyt taloudellisia riskejä. Hankkeen aikatauluun olisi kuitenkin saattanut vaikuttaa kyselyn tekemiseen ja testaamiseen menevä aika, sekä Covid-19-pandemia. Myös yllättävät tapahtumat henkilökohtaisessa elämässä tuli huomioida. Myös aineistonkeruuseen liittyi edellisessä kappaleessa mainittuja riskejä.

8.3 Pohdinta

Kehittämishankkeen tarkoituksena oli kartoittaa Turun seudun lastensuojelun sijaishuollon yksiköiden ohjaajien ja sijaishuollosta itsenäistyneiden ja itsenäistyvien nuorten kokemuksia sijaishuollon tarjoamasta itsenäistymistyöskentelystä. Näitä kokemuksia kerättiin sähköisellä Webropol-kyselyllä ja vastausten vähäisestä määrästä huolimatta saatiin kasaan riittävän laaja aineisto arviointityökalun työstämistä varten.

Osa nuorten vastauksista yllätti, kuten esimerkiksi se, että he toivoivat sitä, että itsenäistymistyöskentelyn aikana käsiteltäisiin enemmän seksuaaliterveyteen liittyviä asioita. Osa taas ei tullut yllätyksenä, kuten esimerkiksi se, että iso osa vastaajista koki kodinhoidollisia asioita käsiteltävän liikaa.

Sijaishuoltoyksiköiden ohjaajien vastaukset eivät eronneet merkittävästi toisistaan.

Kehittämishankkeen tavoitteena oli tuottaa työkalu, joka tukisi itsenäistymistyöskentelyn suunnittelua ja arviointia ja mahdollistaisi sen, että se olisi yksilöllisempää. Saadun palautteen perusteella myös tässä onnistuttiin. Kohdeorganisaation palvelualuejohtajan toiveena oli myös, että itsenäistymistyöskentelyä tehtäisiin kehittämishankkeen avulla näkyvämmäksi. Tämä vaatisi sen, että kehittämishankkeen tuotos voitaisiin laittaa yleiseen käyttöön, eikä niin, että se jäisi vain kohdeorganisaation omien sosiaalityöntekijöiden käyttöön. Kehittämishankkeesta kirjoitettava artikkeli voisi myös tukea tätä tavoitetta.

Kehittämishankkeen aikana vahvistui näkemys siitä, että itsenäistymistyöskentelyn toteutumisessa ja yksilöllisyydessä on paljon haasteita. Se saatetaan aloittaa liian myöhään, sitä ei aloiteta ollenkaan, siinä keskitytään väärin asioihin tai nuori itse ei ole motivoitunut työskentelyyn, jolloin työskentely jää näennäiseksi.

Lähteet

Aalberg, V. & Siimes, M. A. 2007. Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Kustannusosakeyhtiö Nemo. Helsinki.

Aapola, S. & Ketokivi, K. (toim.) 2014. Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Unigrafia. Helsinki.

Aarnio, H. & Virtanen, R. 2019. ”Jotta omat jalat kantaisi paremmin.” Lastensuojeluyksikössä tehdyn itsenäistymistyön kehittäminen jo itsenäistyneiden nuorten kanssa. Ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.10.2021.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/263989/Aarnio_Henna_Virtanen_Riikka.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Alenius, T. 2018. Henkilöstön varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden osaamisen kehittäminen mind map-menetelmällä. Kehittämistutkimus ammatti-identiteetin voimaantumisprosessista. Savonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.10.2021.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/154546/Alenius_Tiina.pdf?sequence=1

Britner, P.A., Randall, K.G. & Ahrens, K.R. 2014. Youth in foster care. Teoksessa: Dubois, D.L. & Karcher, M.J. 2014. Handbook of youth mentoring. Second edition. SAGE Publishing Inc. United states of America.

Eriksson, P., Nelimarkka, S., Paasivirta, A., Tiili A. & Yliruka, L. 2021. Koronan vaikutukset lastensuojeluun: osa 2. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 5.1.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-644-2>

Forssel, M., Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2021. Lastensuojelu 2020. Tilastoraportti 19/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 5.1.2022. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142676/tr19.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hallituksen esitykset. HE 252/2006. Viitattu 13.1.2022. www.finlex.fi > Hallituksen esitykset > 2006 > HE 252/2006

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Holm, R., Poutanen, P. & Ståhle, P. 2018. Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen tunnuspiirteet ja edellytykset. Sitra. Viitattu 17.1.2022.
<https://www.sitra.fi/artikkelit/mika-tekee-dialogin-dialogisen-vuorovaikutuksen-tunnuspiirteet-ja-edellytykset/>

Huotari, R. 2010. Omillaan toimeen tuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto itsenäistymisen tukijana. Pro gradu-tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Yhteiskuntatieteiden laitos. Sosiaalityö. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 11.10.2021.
https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9830/urn_nbn_fi_uef-20110014.pdf

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. Helsinki. Viitattu 11.10.2021.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Järvikoski, A. 1996. Sisäinen elämänhallinta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa: Elämänhallintaa etsimässä toim. Raitasalo, Raimo. Kelan omatarvepaino. Helsinki.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Laakkonen, P. 2014. Nuoruus ja itsenäistyminen. Luovin Liperin yksikön asuntolanuorten itsenäistymistä tukevan mallin kehittäminen. Ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.10.2021.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/70551/laakkonen_paivi..pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laaksonen, R. 2005. Lastenkodista itsenäistyvän nuoren itsenäistymisvalmiudet ja elämänhallinta. Pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto.

Laaksonen S. (toim.) 2004. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Lastensuojelun keskusliitto ry. Helsinki.

Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex. Viitattu 11.10.2021. www.finlex.fi > Lainsäädäntö > Ajantasainen lainsäädäntö > Vuosi 2007 > 13.4.2007/417

Niittyvaara, E. 2018. Lastensuojelulaitoksissa asuneiden lasten ja nuorten sosiaaliset suhteet sijoituksen aikana. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Sosiaalitieteiden laitos. Turun yliopisto. Viitattu 12.1.2022.
<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/145134/NiittyvaaraEmmi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. PS kustannus 2014. Jyväskylä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017. Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2017-2019. Viitattu 11.10.2021.
<https://minedu.fi/documents/1410845/4274093/VANUPO+FI+2017+final.pdf/92502e8e-0cd0-40f0-b097-5ef39e1d529f/VANUPO+FI+2017+final.pdf>

Perusturvakuntayhtymä Akseli 2021. Viitattu 11.10.2021. www.soteakseli.fi > Tietoa meistä > Organisaatio > Organisaatiokaavio 2021 alkaen

Puhakka, J. 2018. Lapsen osallisuus perhetyön asiakkuudessa. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto. Viitattu 11.10.2021.
<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63219/Puhakka.Jonna.pdf?sequence=1>

Pukkio, S. & Hipp, T. (toim.) 2016. Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Toim. Era, Taina. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Jyväskylä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.10.2021.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rautiainen, T. 2018. Apuna nuoren itsenäistymisessä. Itsenäistymiskansio Pienryhmäkoti Kastanjassa. Ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukeminen. Lahden ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.10.2021.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/151323/Rautiainen_Terhi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Riihinen, O. 1996. Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa: Elämänhallintaa etsimässä toim. Raitasalo, R. Kelan omatarvepaino. Helsinki.

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Edita Prima Oy. Helsinki.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Edita Prima Oy. Helsinki.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turun ammattikorkeakoulu. Turku. Viitattu 11.10.2021. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulu. Turku. Viitattu 11.10.2021. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Scannapieco, M., Connell-Carrick, K. & Painter, K. 2007. In their own words: Challenges facing youth aging out of foster care. Child and adolescent social work journal. 24 (5).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelutilasto 2019. Viitattu 5.1.2022. www.thl.fi > Käsikirjat > Lastensuojelun käsikirja > Toimijat, työn tuki & hallinto > Lastensuojelu ja THL > Lastensuojelun tilastoa

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2020. Viitattu 5.1.2022. www.thl.fi > Tilastot ja data > Tilastot aiheittain > Lapset, nuoret ja perheet > Lastensuojelu > Lastensuojelu 2020

Tiili, A., Paasivirta, A., Kuokkanen, J., Eriksson, P. & Nelimarkka, S. 2020. Koronan vaikutukset lastensuojeluun. Tutkimuksesta tiiviisti 34/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 5.1.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-597-1>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Tampere. Viitattu 11.10.2021.

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tuominen, P. 2017. Toimijuus ja sen mahdollisuudet ja rajoitteet työttömyysaikana. Pro gradu-tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampere. Tampereen yliopisto. Viitattu 11.10.2021. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101178/GRADU-1495202633.pdf?sequence=1>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 11.10.2021. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Törrönen, M. & Vauhkonen, T. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena – osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. SOS-Lapsikylä Ry. Forssa Print. Viitattu 7.1.2022. <https://docplayer.fi/3977853-Sos-lapsikyla-ry-2012-maritta-torronen-ja-teemu-vauhkonen-osallistava-vertaistutkimus-sijaishuollosta-itsenaistyvien-nuorten-hyvinvoinnista.html>

Valli, R. (toim.) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. E-kirja. <http://www.ellibs.fi/>

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. PS-kustannus.

Viirkorpi, P. 2000. Onnistunut projekti – opas kunta-alan projektityöskentelyyn. Suomen kuntaliitto. Helsinki. Viitattu 11.10.2021. <https://docplayer.fi/17722382-Paavo-viirkorpi-onnistunut-projekti-opas-kunta-alan-projektityoskentelyyn.html>

Vuonos, M. 2015. Sijoitettu nuori ja sosiaaliset verkostot, systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Viitattu 12.1.2022. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20150460/urn_nbn_fi_uef-20150460.pdf

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. Finlex. Viitattu 11.10.2021. www.finlex.fi > Valtiosopimukset > Valtiosopimukset > 1991 > 60/1991

Saatekirje ohjaajille

27.5.2021

Olen Saara Salonen ja opiskelen Turun ammattikorkeakoulussa sosionomi YAMK-tutkintoa (erityissosiaaliohjaus). Työskentelen perheohjaajana perusturvakuntayhtymä Akselissa lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja teen opinnäytetyöni yhteistyössä työnantajani kanssa. Opinnäytetyöni on kehittämisprojekti, joka koskee lastensuojelun sijaishuollon itsenäistymistyöskentelyä.

Kehittämisprojektin tarkoituksena on tuoda sijaishuollossa toteutettavaa itsenäistymistyöskentelyä näkyvämmäksi ja tavoitteena on kehittää työkalu, jonka avulla sekä sijaishuoltopaikka yhdessä nuoren kanssa, että nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä voivat arvioida itsenäistymistyöskentelyn etenemistä esimerkiksi asiakassuunnitelmapalaverien yhteydessä.

Vastaamalla oheiseen kyselyyn voitte vaikuttaa siihen, millainen työkalusta muotoutuu ja millaisia itsenäistymisen osa-alueita se sisältää. Kyselyt käsitellään luottamuksellisesti ja nimettöminä. Kyselylomake tullaan hävittämään heti opinnäytetyön valmistuttua. Valmis opinnäytetyö ja tuotos julkaistaan ammattikorkeakoulujen Theseus-arkistossa, josta se on vapaasti luettavissa.

Kyselyyn pääsette vastaamaan oheisen linkin kautta.

<https://link.webropolsurveys.com/S/E18A3956ACDFE610>

Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 10-15 minuuttia. Toivon teidän vastaavan kyselyyn **14.6.** mennessä. Mikäli teille tulee kysyttävää kyselyyn tai kehittämisprojektiin liittyen, ottakaa yhteyttä.

Ystävällisin terveisin,

Saara Salonen

saara.salonen@edu.turkuamk.fi

Kysely ohjaajille

Itsenäistymistyöskentely yksikössänne

1. Onko yksikkö perustason vai erityistason yksikkö?

Perustason

Erityistason

2. Onko teillä itsenäistymisasuntoja nuorille?

Kyllä

Ei

3. Milloin nuoren kanssa aloitetaan itsenäistymistyöskentely?

12 kk ennen itsenäistymistä

6 kk ennen itsenäistymistä

3 kk ennen itsenäistymistä

1 kk ennen itsenäistymistä

Ei aloiteta lainkaan

4. Miten itsenäistymistyöskentely aloitetaan?

5. Saako nuori osallistua itsenäistymistyöskentelyn suunnitteluun? Jos saa, miten?

6. Miten paljon itsenäistymistyöskentelylle on varattu aikaa?

7. Miten itsenäistymistyöskentelyä arvioidaan?

8. Käytetäänkö itsenäistymistyöskentelyssä menetelmiä?

Kyllä

Ei

9. Jos kyllä, millaisia?

10. Mitkä itsenäistymisen osa-alueet ovat mielestänne tärkeitä nuoren itsenäistymisen kannalta?

11. Onko itsenäistymistyöskentelyssä mielestänne kehitettävää, jos on niin mitä?

Kysely nuorille

Kysely itsenäistymistyöskentelystä

Tämä kysely on osa kehittämisprojektia, joka toteutetaan opinnäytetyönä yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun ja perusturvakuntayhtymä Akselin välillä. Kehittämisprojektin tarkoituksena on tuoda näkyväksi sijaishuollon itsenäistymistyöskentelyä ja tavoitteena on kehittää tulosten perusteella työkalu, jonka avulla sekä sijaishuoltopaikka yhdessä nuoren kanssa, että nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä voivat arvioida itsenäistymistyön etenemistä esimerkiksi asiakassuunnitelmapalaverien yhteydessä.

Vastaamalla kyselyyn voit vaikuttaa siihen, millainen sisältö työkaluun tulee ja tuot esille nuoren näkökulmaa itsenäistymisestä. Kysely käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömänä ja kysely hävitetään heti kehittämisprojektin valmistuttua. Kyselyyn vastaaminen vie noin 5-10 minuuttia. Vastaathan kyselyyn **20.6.** mennessä. Jos kyselyyn liittyen herää kysymyksiä, ota yhteyttä saara.salonen@edu.turkuamk.fi.

1. Minkä ikäinen olet?

16-18 vuotias

18-25 vuotias

2. Miten kauan olit/olet ollut sijoitettuna?

alle vuoden

1-3 vuotta

3-5 vuotta

pidempään, miten pitkään?

3. Asutko jo omillasi? Jos kyllä, miten pitkään olet asunut omillasi?

4. Tehtiinkö/tehdäänkö kanssasi itsenäistymistyöskentelyä?

Kyllä

Ei

5. Millaista tukea sait itsenäistymiseen sijaishuoltoyksiköstä?

Riittävää

Kohtalaista

En saanut tukea lainkaan

6. Mitä toivoisit käsiteltävän enemmän itsenäistymistyöskentelyn aikana?

Talousasiat ja vakuutukset

Kodinhoito

Henkilökohtainen hygienia

Virastoasiointi (Kela ym.)

Sosiaalisen tukiverkoston kartoittaminen (ystävät, perhe, jne.)

Seksuaaliterveys

Täysi-ikäisen oikeudet ja velvollisuudet

Harrastaminen

Opiskelu/työ

Fyysinen ja henkinen terveys

Päihteet

Muu, mikä?

7. Mitä toivoisit käsiteltävän vähemmän itsenäistymistyöskentelyn aikana?

Talousasiat ja vakuutukset

Kodinhoito

Henkilökohtainen hygienia

Virastoasiointi (Kela ym.)

Sosiaalisen tukiverkoston kartoittaminen (ystävät, perhe, jne.)

Seksuaaliterveys

Täysi-ikäisen oikeudet ja velvollisuudet

Harrastaminen

Opiskelu/työ

Fyysinen ja henkinen terveys

Päihteet

Muu, mikä?

8. Miten itsenäistyminen sujui?

Todella hyvin

Hyvin

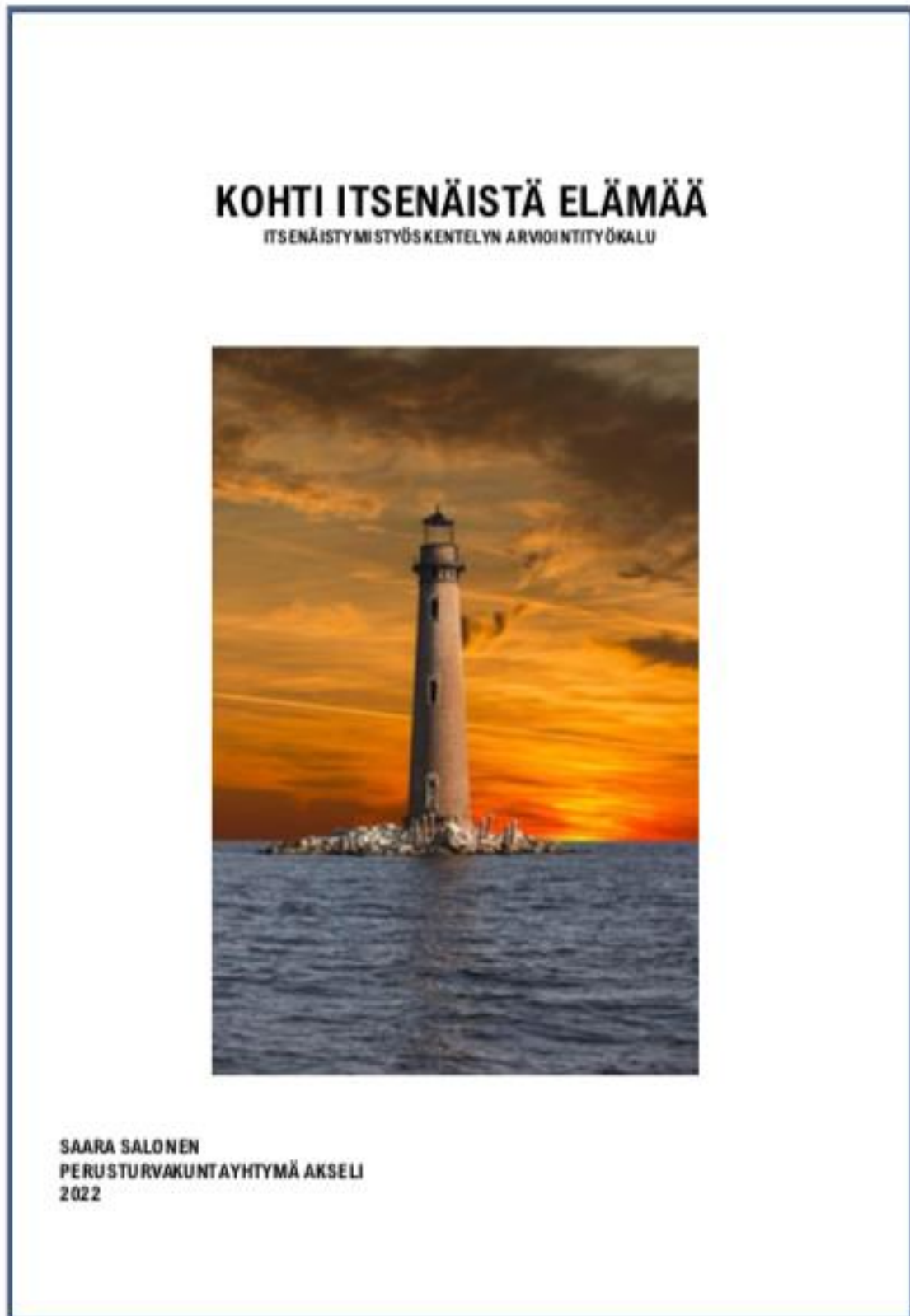
Kohtalaisesti

Huonosti

Ei ollenkaan

9. Vapaa kommentti

Itsenäistymistyöskentelyn arviointityökalu

LUKIJALLE

Tervetuloa käyttämään itsenäistymistyöskentelyn arviointityökalua. Työkalun tarkoituksena on auttaa sinua yhteistyössä asiakasnuoresi ja tämän sijaishuoltoyksikön ohjaajan kanssa arvioimaan itsenäistymisen etenemistä. Työkalun avulla itsenäistymistyöskentelyä voidaan myös muokata nuoren näköiseksi ja valita arvioinnin kohteeksi esimerkiksi vain sellaisia osa-alueita, joissa on vielä kehitettävää ja jotka nuori itse kokee tärkeinä.

Itsenäistyminen on merkittävä askel nuoren elämässä ja siksi se tulisi aloittaa riittävän ajoissa, olla yksilöllistä ja nuoren kanssa yhdessä suunniteltua. Tärkeää olisi kohdata nuori yksilönä ja räätälöidä työskentely sellaiseksi, että se vastaa nuoren yksilöllisiin tarpeisiin (Laakkonen 2014, 29-30). Työskentelyä tulisi myös arvioida tasaisin väliajoin, jotta nuori saa riittävää tukea niin sosiaalityöntekijältä, kuin sijaishuoltoyksikön ohjaajalta, jonka kanssa hän itsenäistymisen taitoja harjoittelee.

Työkalu on tehty Turun ammattikorkeakoulun sosionomi YAMK-tutkinnon opinnäytetyönä yhteistyössä perusturvakuntayhtymä Akselin kanssa ja siihen on koottu erilaisia itsenäistymisen osa-alueita ja niiden sisältöjä.

Toivottavasti työkalusta on apua työssäsi!

Saara Salonen
Avopalveluohjaaja

TALOUSASIAT JA VAKUUTUKSET

Itsenäistyminen vaatii osaamista niin talouteen kuin vakuutuksiin liittyvissä asioissa, ja nuoret tarvitsevatkin erityistä enemmän käytännön taloustaitoja jo siitä syystä, että esimerkiksi luottoja markkinoidaan nuorille hyvin näkyvästi. Itsenäisesti asumaan muuttavan nuoren olisi myös hyvä muistaa vakuutusten tärkeys.

- ☐ Nuori osaa hankkia kotivakuutuksen ja vertailla eri vakuutusyhtiöiden hintoja
- ☐ Nuorella on verkkopankkitunnukset
- ☐ Nuori osaa käyttää verkkopankkia
- ☐ Nuori osaa maksaa laskut
- ☐ Nuori osaa suunnitella rahankäyttöään (budjettilaskuri, esim. Nuorisiasuntoliiton sivuilla)
- ☐ Nuori osaa säästää
- ☐ Nuori osaa hankkia sähkösovimuksen ja vertailla eri sähköntuottajien hintoja
- ☐ Nuori osaa välttää pikavippejä
- ☐ Nuori osaa hankkia puhelin- ja/tai nettiliittymän ja vertailla eri yhtiöiden hintoja
- ☐ Nuori tietää miten toimia, jos rahat eivät riitä elämiseen ja/tai saa laskusta maksuhaustutuksen

VIRASTOASIOINTI

Itsenäiseen asumiseen ja elämään kuuluu myös erilaisissa virastoissa asiointi. Tällaisia virastoja ovat esimerkiksi Kela, poliisi, maistraatti, verotoimisto, posti, sosiaalitoimi ja työvoimatoimisto. Virastoissa asiointiin liittyy myös erilaisten lomakkeiden täyttö, esimerkiksi etuuksien hakemista varten.

- ☐ Nuori osaa hakea Kelan etuuksia (opintotuki, yleinen asumistuki, perustoimeentulotuki jne.)
- ☐ Nuori tietää, mitä etuuksia opiskelijana on mahdollista saada
- ☐ Nuori tietää, paljonko voi kuukaudessa tienata palkkatuloja, ilman että se vaikuttaa Kelan maksamiin etuuksiin
- ☐ Nuori tietää, mitä liitteitä tukihakemusten liitteeksi usein tarvitaan ja osaa toimittaa ne
- ☐ Nuori osaa hakea passia tai henkilökorttia
- ☐ Nuori osaa tehdä osoitteenmuutoksen postiin
- ☐ Nuori osaa tehdä osoitteenmuutoksen maistraattiin
- ☐ Nuori osaa tarvittaessa olla yhteydessä sosiaalitoimeen

OPISKELU JA TYÖ

Peruskoulun jälkeen valittavissa on erilaisia opintopolkua lukiosta ammatilliseen koulutukseen. Näihin haetaan yhteishaussa.

- ☐ Nuori tietää miten ja mistä jatko-opiskelupaikkaa haetaan
- ☐ Nuori tietää mitä tarkoittaa nuorisotakuu ja koulutustakuu
- ☐ Nuori osaa ottaa opiskelupaikan vastaan
- ☐ Nuori osaa ilmoittautua läsnä olevaksi opiskelijaksi
- ☐ Nuori osaa hakea opiskelijakorttia
- ☐ Nuori on tutustunut nuoren työttömän oikeuksiin ja velvollisuuksiin
- ☐ Nuori osaa ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi TE-toimistoon
- ☐ Nuori osaa tehdä työhakemuksen
- ☐ Nuori osaa tehdä ansioluettelon
- ☐ Nuori tietää, mistä löytyy työpaikka-ilmoituksia
- ☐ Nuori osaa toimittaa verokortin työnantajalle
- ☐ Nuori osaa tarvittaessa tilata uuden verokortin
- ☐ Nuori tietää omat oikeutensa työntekijänä
- ☐ Nuori osaa tarvittaessa tilata rikosrekisteriotteen esimerkiksi työharjoittelupaikkaa varten

TÄYSI-IKÄISEN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET

Kun nuori täyttää 18-vuotta, on hän Suomen lain mukaan täysi-ikäinen. Täysi-ikäisyys tuo mukanaan oikeuksia, mutta myös velvollisuuksia. 18-vuotiaana saa oikeuden äänestää, mennä naimisiin tai ajaa ajokortin.

Täysi-ikäisyys kuitenkin velvoittaa hoitamaan monia virallisia asioita itsenäisesti.

- ☐ Nuori osaa hoitaa itse omia virallisia asioitaan
- ☐ Nuori osaa varata itselleen esimerkiksi lääkäriajan
- ☐ Nuori osaa käyttää sähköisiä palveluita
- ☐ Nuori tietää, että hänellä on oikeus äänestää, asettua ehdolle vaaleissa ja tehdä aloite
- ☐ Nuori on tietoinen asevelvollisuudesta ja siitä, ketä se koskee

KOTIIN JA ASUMISEEN LIITTYVÄT ASIAT

Myös kodinhoito on osa arjenhallintaan liittyviä taitoja. Omaan kotiin muuttaminen on iso askel ja kodin siistinä pitäminen ylläpitää myös siellä viihtymistä. Ruokaan, siivoukseen, lajitteluun ja pyykinpesuun liittyvät asiat kuuluvat olennaisina osina kodinhoitoon. Esimerkiksi Marttojen nettisivulta löytyy hyviä vinkkejä ja työkaluja.

- ☐ Nuori osaa etsiä sopivaa asuntoa
- ☐ Nuori osaa solmia vuokrasopimuksen ja ilmoittaa isännöitsijälle muutostaan asuntoon
- ☐ Nuori tietää, mitkä asumisen ongelmat kuuluvat hänelle, mitkä vuokranantajalle, isännöitsijälle tai huoltoyhtiölle
- ☐ Nuori tietää taloyhtiön säännöt
- ☐ Nuori osaa imuroida ja mopata
- ☐ Nuori osaa vaihtaa lakanat
- ☐ Nuori osaa pestä pyykkiä
- ☐ Nuori osaa tiskata
- ☐ Nuori osaa pestä wc:n
- ☐ Nuori osaa kierrättää
- ☐ Nuori osaa vaihtaa lampun ja tarvittaessa sulakkeen
- ☐ Nuori osaa puhdistaa lattialaivoja
- ☐ Nuori osaa pestä uunin, jääkaapin ja sulattaa pakastimen
- ☐ Nuori osaa toimia tulipalon sattuessa ja häneltä löytyy sammuuspeite
- ☐ Nuori osaa laittaa ruokaa
- ☐ Nuori osaa suunnitella viikon ruoat etukäteen

FYYSINEN JA HENKINEN HYVINVOINTI

Fyysistä hyvinvoinnilla tarkoitetaan jokaisen henkilökohtaista kokemusta omasta fyysisestä terveydestään, pysyvyydestään ja arjessa jaksamisesta. Fyysistä hyvinvointia ja jaksamista edistävät terveelliset elämäntavat, kuten monipuolinen liikunta, riittävä lepo ja terveellinen ruokavalio. Henkiseen hyvinvointiin liittyy yksilön mielenterveys. Mielenterveyttä suojaavat muun muassa hyvä fyysinen terveys, hyvät sosiaaliset suhteet omaan verkostoon ja turvallinen elinympäristö.

- ☐ Nuori osaa huolehtia vuorokausrytmistään
- ☐ Nuori tietää, mistä saa apua, jos voi henkisesti huonosti
- ☐ Nuori osaa huolehtia henkilökohtaisesta hygieniastaan
- ☐ Nuori osaa rajoittaa sosiaalisen median käyttöään, jos hänelle tulee siitä ahdistunut olo
- ☐ Nuori tietää alkoholin, huumaiden ja tupakan käytön vaarat
- ☐ Nuoren ruokarytmi on säännöllinen ja hän pyrkii syömään monipuolisesti
- ☐ Nuori osaa huolehtia mahdollisista säännöllisistä lääkityksistään
- ☐ Nuori osaa uusia reseptin
- ☐ Nuori osaa käyttää OmaKantaa

SEKSUAALITERVEYS

Seksuaaliterveys määritellään seksuaalisuuteen liittyväksi kehollisen, tunteellisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin iloksi. Hyvällä seksuaaliterveydellä tarkoitetaan kykyä nauttia molempia osapuolia tyydyttävistä seksuaalisista suhteista, mahdollisuutta olla altistumatta seksuaaliselle kaltoinkohtelulle, suojaa seksitaudeilta ja mahdollisuutta turvallisiin raskauksiin ja synnytyksiin. (Viestöliitto.)

- ☐ Nuori tietää erilaisista ehkäisy menetelmistä ja osaa käyttää niitä
- ☐ Nuori osaa suojautua seksitaudeilta
- ☐ Nuori osaa arvostaa itseään ja kehoaan
- ☐ Nuori tietää, miten suojautua seksuaaliselta hyväksikäytöltä esimerkiksi sosiaalisessa mediassa
- ☐ Nuori tietää mistä saa apua, jos joutuu seksuaalisen kaltoinkohtelun uhriksi
- ☐ Nuori tietää miten toimia, jos ehkäisy pettää
- ☐ Nuori osaa tarvittaessa varata ajan ehkäisyneuvolaan/gynekologille/urologille

SOSIAALINEN SEKÄ MUU VERKOSTO

Sosiaalisella verkostolla viitataan yksilön sosiaalisten suhteiden kokonaisuuteen ja se muodostuu ihmisistä, joiden kanssa yksilö on toistuvasti tekemisissä ja joilla on hänen elämässään merkitys. Nämä ihmiset voivat olla perheenjäseniä, ystäviä, kavereita, sukulaisia tai viranomaisia.

- ☐ Nuoren kanssa on tehty verkostokartta
- ☐ Nuoren sosiaalisen verkoston kanssa on käyty läpi, miten he voivat tukea itsenäistymistä
- ☐ Nuori tietää, kuka on hänen jälkihuollon ohjaajansa/sosiaaliohjaajansa ja miten häneen saa yhteyden
- ☐ Nuori tietää, mitä tukitoimia jälkihuoltoon sisältyy
- ☐ Nuori tietää erilaisista tukiasunnoista, esimerkiksi NMKY:n Taskuasunnot
- ☐ Nuori tietää millaista tukea hän voi saada esimerkiksi sosiaalitoimelta
- ☐ Nuori tietää kenelle hän voi soittaa/laittaa viestiä, jos tarvitsee apua

B

HYÖDYLLISIÄ LINKKEJÄ

www.marat.fi

www.näi.fi

www.veno.fi

www.op.fi

www.koulutustakuu.fi

www.mol.fi

www.vastioilto.fi

KUVAT

Perusturvakuntayhtymä Akselin logo. www.sotasekseli.fi

Pixabay. www.pixabay.com

Tämä itsenäistymistyöskentelyn arviointityökalu on tehty sosionomi YAMK opinnäytetyönä yhteistyössä Turun amk:n ja Perusturvakuntayhtymä Akselin kanssa.

